

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Bc. Sebastián Poche

Chorvatské jaro a jeho interpretace

Diplomová práce

Praha 2014

Autor práce: Bc. Sebastián Poche

Vedoucí práce: PhDr. František Šístek. Ph.D.

Rok obhajoby: 2014

Bibliografický záznam

POCHE, Sebastián. *Chorvatské jaro a jeho interpretace*. Praha, 2014. 56 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodní studií. Katedra ruských a východoevropských studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. František Šístek. Ph.D.

Abstrakt

Práce se zabývá analýzou masového hnutí, které později vešlo v známost jako chorvatské jaro. Šlo o protestní hnutí odehrávající se ve svazové republice Chorvatsko na přelomu šedesátých a sedmdesátých let. Práce analyzuje reformní proudy a postoje vrcholných komunistických představitelů ve Svazu komunistů Chorvatska. Jedná se především o členy strany Vladimira Bakariće, Savku Dabčević-Kučar a Mika Tripala. Práce se na konci také věnuje pozdějším interpretacím a zjišťuje, jaké existují a zdali se i po několika dekadách liší.

Práce se skládá z krátkého představení chorvatského jara, dále se posouvá do šedesátých let, které byly počátkem reformního snažení, se kterým zpočátku sympatizoval i sám Josip Broz Tito. Posun od reformu k nacionálně laděnému tónu chorvatských požadavků rozštěpil Svaz komunistů Chorvatska a způsobil odklon Vladimira Bakariće od reformního proudu, na kterém se spolupodílel. Masová podpora veřejnosti tlačila na reformisty okolo Kučar a Tripala pokračovat v reformních požadavcích vůči Bělehradu. Eskalace situace, která zachvátila celé Chorvatsko a všechny složky chorvatské společnosti se stala neúnosnou i pro Tita, který velmi dlouho nad reformisty držel ochrannou ruku. Ve snaze zlomit masové hnutí došlo koncem roku 1971 na masové zatýkání a vylučování ze strany, které postihlo velkou část tehdejší chorvatské společnosti.

Abstract

The paper deals with analysis of the mass movement, later becoming known as Croatian Spring. It was protest movement which took place in Croatia in the sixties and seventies. The paper also analyses stances and opinions of the leading reformist politicians from the League of the Communists of Croatia who were Vladimir Bakarić, Savka Dabčević-Kučar and Miko Tripalo. The attention is also given to the interpretations of the movement.

The structure of the paper consists of short introduction of the Croatian Spring then it moves to sixties in order to explain the reform movement which even gained the approval of the Josip Broz Tito. The shift of the reforms, to those which had touch of national aspect stirred quarrels within the LCC and cause division of the LCC. Mass support across whole Croatia from the public pushed Savka Dabčević-Kučar and Miko Tripalo in decision to carry on with the reforms and demands towards Belgrade. The Escalation of the situation forced Tito to finish his support and forced liberal leaders to expulsion from the LCC. Mass arrests and expulsions immediately took place after.

Klíčová slova: chorvatské jaro, MASPOK, Josip Broz Tito, Miko Tripalo, Savka Dabčević-Kučar

Keywords: Croatian Spring, MASPOK, Josip Broz Tito, Miko Tripalo, Savka Dabčević-Kučar

Rozsah práce: 108 098 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Bc. Sebastián Poche

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval PhDr. Františku Šítkovi. Ph.D. za vedení diplomové práce.

Obsah

Úvod.....	2
1. Co to bylo chorvatské jaro?.....	3
1. 1. Reformisté vs. centralisté.....	10
1. 2. Období po sesazení Aleksandara Rankoviće.....	15
1. 3. Posun k nacionálně laděné opozici.....	17
1. 4. Studentské protesty, horký rok 1968 a odezva v Jugoslávii.....	22
1. 5. Od X. kongresu do Karađorđeva (1970-1971).....	23
1. 6. Rozkol v SKCh a Titova intervence.....	30
2. Pozdější interpretace chorvatského jara.....	38
2. 1. Miko Tripalo.....	38
2. 2. Franjo Tuđman.....	43
2. 3. Marko Veselica.....	44
2. 4. Savka Dabčević-Kučar.....	45
Závěr.....	49
Summary.....	51
Seznam použité literatury.....	54

Úvod

Ve své diplomové práci se budu zabývat analýzou událostí dnes známé jako chorvatské jaro. Termín chorvatské jaro se ovšem začal používat až po skončení událostí, tedy po roce 1971. Před rokem 1971 se užíval mediálně známý termín masové hnutí, čili MASPOK. Práce se bude věnovat jednotlivým aktérům a reformním snahám v chorvatské socialistické republice v rámci SFRJ převážně v letech 1967-1971.

Hlavním aktérem byl nejvyšší komunistický aparát Jugoslávie 60. a počátku 70. let skládající se z Josipa Broze Tita, Edvarda Kardelja, Vladimira Bakariće a do jisté doby například i Aleksandara Rankoviće. Dalšími velice důležitými osobami a tvářemi chorvatského jara byla mladší generace chorvatských komunistů: Miko Tripalo, Dušan Bilandžić, Savka Dabčević-Kučar, Pero Pirker a další. Navzdory tomu, že se události chorvatského jara rozšířily v pozdější fázi do celého Chorvatska, teritoriálně se zaměřím pouze na Záhřeb. V hlavním městě Chorvatska byly protesty nejsilnější a drtivá většina událostí se děla zde, tak jako hlavní zákrok vládnoucího režimu.

Práce je koncipována jako historická analýza založená na sekundární literatuře a primárních pramenech s využitím progresivní metody. Cílem práce je zanalyzovat a vysvětlit události chorvatského jara. Dále si práce klade za cíl dojít k určité typologizaci postojů chorvatských aktérů a zjistit jaké interpretace chorvatského jara existují a zdali se čtyři dekády od konce událostí interpretace vůbec liší.

Chorvatské jaro a jeho souvislosti jsou v českém akademickém prostředí málo zpracovaným tématem, maximálně jako součást historického přehledu dějin socialistické Jugoslávie. V našem prostředí vznikly práce na komparaci chorvatského a pražského jara či Jugoslávie a roku 1968, nicméně nikoliv jako samostatná analýza. Z tohoto důvodu se nebudu ve své práci prakticky vůbec zabývat událostmi pražského jara, přestože jde o jevy jak časově, teritoriálně, tak i svým průběhem velmi podobné.

Co se zdrojů týká, stěžejními budou primární zdroje, jakými jsou přepisy důležitých jednání, většinou nejvyššího stranického vedení jak SKJ, tak i Svazu

komunistů Chorvatska¹, novosadská dohoda z roku 1954, *Deklarace* o názvu a užívání chorvatského spisovného jazyka z roku 1967, novinové články a rozhovory poskytnuté novinářům z té doby, většinou z *Vjesniku* či *Telegramu*. Dalším primárním zdrojem budou autobiografie Savky Dabčević-Kučar a Mika Tripala. Ze sekundárních zdrojů to jsou především knihy mapující politickou dráhu Vladimira Bakariće, sbírka rozhovorů Milovana Baletića mapující interpretace dvacet let poté, několik publikací dějin druhé Jugoslávie od Iva Goldsteina, Hrvoje Matkoviće, Dubravko Jelčiće, Jože Pirjevce, Zdenka Raduloviće či odborná publikace od Dennise Russinowa *The Yugoslav Experiment*. Co se jazykové stránky týká, tak byly použity většinou publikace psané chorvatsky, jelikož spousta pro mne stěžejních materiálů nebyla přeložena do jiných jazyků. Kromě archivních materiálů a knihy Vladimira Bakariće *Socijalistički samoupravni sistem i društvena reprodukcija*, knjiga III. (Zagreb: Informator 1983) a archivních přepisů rozhovorů a jednání byly použity chorvatské publikace výhradně po roce 1989.

1. Co to bylo chorvatské jaro?

V Jugoslávii se v šedesátých letech začínají ozývat názory na celkovou decentralizaci federace, tj. ekonomie, vládních struktur či komunistické strany na federální úrovni. Tou dobou se objevuje čím dál více názorových proudů, jak změnit dosavadní systém, který přál starším politickým elitám, které se držely u moci od čtyřicátých let 20. století. V šedesátých letech začíná dorůstat mladší generace komunistů ve straně, která není zásadně spojená s národněosvobozeneckým bojem, tak jako starší ročníky držící se u moci. Období šedesátých let je časem generační výměny. Mladší, nesrbští komunisté mají odlišný pohled na dosavadní strukturu moci v SFRJ, v tom smyslu, že méně striktně pohlíží na potírání sebemenších náznaků nacionalismů a požadujících větší či menší federalizaci.

¹ Dále jen SKCh.

Nacionalismus největšího národa v Jugoslávii, tedy Srbů, byl často zakrýván unitarismem a centralismem. „V SKJ² mnozí členové naivně přijímali unitarismus jako ideologickou alternativu k nacionalismům, jelikož v něm rezonovalo socialistické jihoslovanství a jugoslávský socialistický patriotismus.“³ Prvním, kdo upozornil na problematiku centralismu, sloužící jako zástěrka pro srbskou kontrolu Jugoslávie, byl Edvard Kardelj, který brojil proti byrokratickému despotizmu: „Otázkou není, zda Jugoslávie vydrží či nikoliv, nýbrž jestli se dokáže rozvíjet jako socialistická, samosprávná a demokratická společnost navzájem si rovných lidí nebo může padnout do rukou hegemonistických sil⁴ jakékoliv politické a ideologické podoby.“⁵

Neustálý názorový střet mezi Srby snažícími se posílit centrální nastavení a nesrbskými národy a národnostmi, jež se snažily konsolidovat svoje republiky, jako státy s menší vazbou na centrum jugoslávské moci nezlehčoval situaci nejvyššímu vedení. Do popředí se dostávaly střety zájmů mezi republikami ve federálních institucích, konkrétně při rozdělování finančních prostředků z federálních prostředků. Tito a nejvyšší stranický aparát se pokoušeli situaci mírnit tím, že připouštěli debatu uvnitř strany o mírné decentralizaci.

Rozpory ohledně přerozdělování kapitálu se zостřily na jaře 1962, kdy se definitivně SKJ názorově rozštěpil na centralisty, kteří zastávali dosavadní rozložení, tedy poslední slovo měl mít vždy Bělehrad a federalisty, kteří zastávali spíše myšlenku konfederace a volnějších vztahů mezi federativními republikami, zejména co se týče vztahu k Bělehradu. V politické rovině byli federalisté pro větší samostatnost svazu komunistů jednotlivých republik a centralisté proti. „Rozdíly byly velké a nepřeklenutelné, centralisti byli víceméně starší generace komunistů, bojující proti jakémukoliv oslabení moci centra a také byli zarytými odpůrci tržního

² Savez komunista Jugoslavije, dále jen SKJ.

³ Matković Hrvoje. *Suvremena politička povijest Hrvatske*. (Zagreb: Nacionalna i sveučilištna knjižnica. 1999). str. 225.

⁴ Zmíněnými hegemonistickými silami byli myšleni komunisté sovětského typu, statičtí ve svých názorech, opírající se o nejsilnější národ, Srby.

⁵ Jović, Dejan. *Yugoslavia a State that withered away*. (Washington: Purdue University Press. 2009). str. 67.

hospodářství, zatímco federalisté patřili k mladší generaci, toužící po větších právech federativních republik a patřili mezi příznivce tržního hospodářství, byť v omezené míře.“⁶

Co se Chorvatska týká, jeho politika byla podřízena stranickému vedení Jugoslávie. Změnu postoje Chorvatska vůči vedení v Bělehradu počátkem šedesátých let způsobila hospodářská otázka, která ovlivnila myšlení i předních komunistických představitelů Edvarda Kardelja či Vladimira Bakariće, kteří hledali způsob jak vyřešit problém přerozdělování kapitálu jednotlivým republikám. Obě svazové republiky, tedy Chorvatsko se Slovinskem doplácely na to, že byly rozvinutější, tudíž více dávaly do společné kasy, než dostaly. Podle Mujadževiće se proto na 8. kongresu SKJ v prosinci 1964 přijalo rozhodnutí, čímž se měl celý kapitál přenést na podniky, obce a republiky a ekonomická politika se měla řídit rozvojem nižší samosprávy a nikoliv ve jménu celých republik a národů, zvítězila tedy liberálnější linie proti většinově srbské centralistické linii ve vedení.⁷

V té době se začaly vytvářet první obrysy hospodářské a politické samostatnosti Chorvatska, což mělo odezvu například v kulturní sféře, kdy proti unitarismu začaly vystupovat chorvatské kulturní instituce. Záhy se objevila kritika monopolu srbských médií či trvání na rozlišování jazyka na srbsko-chorvatský či chorvatsko-srbský, tudíž zvýraznění chorvatského prvku. Podobný proces začal také ve Slovinsku, byť jazykově situace nebyla tak choulostivá jako v Chorvatsku. Právě kultura a jazyková otázka se stala nástrojem Chorvatů v boji proti jugoslávskému unitarismu a kontrole, kterou Bělehrad nad Záhřebem držel. Rovnoprávnost chorvatštiny a srbštiny byla kodifikována v tzv. Novosadské dohodě z prosince roku 1954: *“...určující, že jazyk Srbů, Chorvatů a Černohorců je jeden a ten samý, přestože má dvě výslovnosti, jekavštinu a ekavštinu, které jsou si rovny. Tyto varianty mají svůj jedinečný a navzájem si rovný pravopis, latinku a cyrilici.”*⁸

6 Ibidem str. 226.

7 Mujadžević, Dino. *Bakarić, politička biografija*. (Zagreb: Hrvatski institut za povijest. 2011). str. 223-224.

8 Novosadski dogovor. Riznica Srpska.

<http://www.riznicasrpska.net/vukijezik/index.php?topic=82.0>. staženo 17. 9. 2013.

Přes deklarovanou rovnost dvou hlavních jazyků v Jugoslávii to v praxi vypadalo, že je preferována srbská, východní varianta. Mimo jiné už i díky tomu, že hlavním městem byl Bělehrad a tam se mluvilo ekavsky. Například v Jugoslávské lidové armádě byla výlučně používána srbská varianta jazyka i písma, dále pak ve sdělovacích prostředcích či komunikačních kanálech mezi jednotlivými republikovými svazy komunistů. Tímto se chorvatština stala pouze jedním z lokálních dialektů či nářečí, přestože její rovnost byla deklarována v novosadské dohodě. Stalo se tak proti vůli nejen mnohých chorvatských literátů, ale i širší kulturní společnosti, která neměla přímo co do činění s chorvatskou literaturou, a proto počátky událostí známé pod pojmem chorvatské jaro jsou kulturní a až posléze získají politickoekonomický rozměr.

První ucelenější projevy obnoveného chorvatského nacionalismu, reflektující nesouhlas s redukcí chorvatského jazyka na pouhý dialekt v rámci Jugoslávie přišly s rokem 1967. V tomto roce kulturní instituce *Matica Hrvatska*⁹ spolu se svazem spisovatelů a dalšími šestnácti kulturními organizacemi vystoupily 17. března 1967 s *Deklarací o názvu a postavení chorvatského spisovného jazyka*¹⁰. Smyslem této *deklarace* bylo protestovat proti srbské variantě jazyka jako státního jazyka ve všech složkách aparátu. Argumentem byla suverenita chorvatského národa, která byla dána národně osvobozeným hnutím již ve čtyřicátých letech 20. století, tudíž Chorvaté měli právo psát a používat jazyk jak si přáli oni, jako jeden ze zakládajících národů druhé Jugoslávie.

Deklarace byla odsouzena centralisty jako diverzní akt, jelikož se tak stalo bez vědomí a konzultace s vrchními státními orgány. Na zvláštním jednání ústředního výboru komunistů Chorvatska, kam se dostavil i sám Tito, bylo rozhodnuto, že *deklarace* je nepřátelský čin a útok na bratrství a jednotu jugoslávských národů a národností. Každý kdo deklaraci podepsal, byl pod tlakem, například chorvatský spisovatel Miroslav Krleža raději rezignoval na svůj post v středním výboru. Přes démonizaci *deklarace*, o což se snažil místopředseda

9 Dále jen Matice chorvatská.

10 Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika. Matica Hrvatska. <http://www.matica.hr/kolo/314/Deklaracija%20o%20nazivu%20i%20polo%C5%BEaju%20hrvatskog%20knji%C5%BEevnog%20jezika/> staženo 1. 12. 2013.

svazové Skupštiny unitarismu a místopředseda svazové Skupštiny dr. Miloš Žanko, který prohlásil: „...je to manifestace rozdělujícího nacionalismu a šovinismu a mohou za ni jak ti co ji podepsali, ale je za ni zodpovědná i část vedení chorvatského politického vedení, protože to byl akt rozvracování a SKCh se v okamžiku takového aktu měla postavit přímo proti a nepřihlížet vrázení nože do zad bratrství a jednoty jednotlivých slovanských národů a národností.“¹¹ centralisti vedli nerovný boj, jelikož nedokázali umlčet osmnáct nejprominentnějších chorvatských vzdělavacích a kulturních institucí hlásící se k deklaraci.

Koncem šedesátých let, zejména v letech 1967 a 1968 nastoupila mladší generace komunistů do čelních pozic komunistické strany Chorvatska. Mezi nejdůležitějšími z pohledu dalšího vývoje patřili: Miko Tripalo, Savka Dabčević-Kučar, Pero Pirker a další. Tito komunisté nebyli zarytými centralisty typu Rankoviće, nýbrž lidé, kteří si uvědomovali nutnost změny nejen ekonomického, ale i politického systému, „tudíž přechod k větší demokratizaci, decentralizaci a ekonomickému liberalismu, tržnímu socialismu, připomínající roli politiků v parlamentní demokracii, protože i oni se snažili získat podporu ve vlastní zemi tj. Chorvatsku.“¹² Generační obměna vedení způsobila aktivizaci nejen kulturního světa, ale také studentů, jež si slibovali od změny ve vedení, větší uvolnění poměrů a snížení vlivu Bělehradu na veřejný život v Chorvatsku.

Požadavky směrem k Bělehradu rostly a začaly brzy získávat čím dál více kritičtější tón vůči dosavadnímu establishmentu. V červnu 1968 předsednictvo Svazu komunistů Jugoslávie napadlo ÚV komunistů Chorvatska z rozvracování státu. V tuto chvíli pro mnohé nečekaně zaštitil Tito chorvatské komunisty svojí autoritou, tudíž souhlasil s navrhovanými změnami, jakými byla decentralizace a přenesení více pravomocí na jednotlivé republiky i větší podíl tržního hospodářství. Změny nešly bez požadavků na větší svobodu slova. V Chorvatsku se etablovala dvě centra národního hnutí: ÚV Svazu komunistů Chorvatska, který reprezentoval politický proud změn a *Matice chorvatská*, která sdružovala kulturní a veřejnou sféru.

11 Matković, Hrvoje. *Povijest Jugoslavije*. (Zagreb: P.I.P. Pavčić. 2003). str. 355.

12 Klein, George. The Role of Ethnic Politics in the Czechoslovak Crisis 1968 and the Yugoslav Crisis of 1971. *Studies in Comparative Communism*, č. VIII, (1975). č. 4, s. 360.

Debaty i rozpory zintenzivnily během dlouhých jednání o již zmíněném přerozdělování kapitálu na jednotlivé republiky a také díky požadavkům¹³, které šly nad rámec tolerance Tita i Kardelja, kteří hnutí tolerovali. Závěry z jednání chorvatských komunistů ukazovaly, že Chorvatsko může nějakým způsobem reformovat federaci, nikoliv jít proti Titovi či Kardeljovi. V září 1970 Tito oznámil ustanovení komise s Edvardem Kardeljem v čele, jeho úkolem bylo předložit reformu federace. Titova osobnost hrála roli v tom smyslu, že ostatní republiky přijmou chystané případné změny bez velkých protestů, včetně ÚV Svazu komunistů Srbska, jelikož jistou garancí měla být nedotknutelnost a zachování status quo v zahraniční politice, národní obraně a celistvosti státu. O těchto záležitostech mělo být i nadále rozhodováno z Bělehradu a nikdo se ani neodvážil navrhnout sebemenší obměnu. Změny se týkaly toho, že každá republika měla svoji suverenitu ve smyslu vypisování voleb, provincie měly dostat v blízké budoucnosti autonomii či uzákonění některých federálních rozhodnutí pokud by se našel konsensus či agrární reforma.¹⁴

Debaty o změnách a možnosti změnit federaci se na jaře 1971 rozšířily na celé Chorvatsko. Od jara 1971 vzniká MASPOK¹⁵. Do hry kromě nejvyššího stranického vedení Chorvatska a kulturních institucí v čele s Maticí vstoupil i třetí element, studentské hnutí. V létě téhož roku se začalo rozpadat reformní hnutí. Skupina kolem Vladimira Bakariće požadovala zastavení masivní národní euforie. Bakarić byl v menšině, neboť většina jeho kolegů ve straně byl pro větší demokratizaci poměrů, posílení národního státu a přenesení státního kapitálu a devíz do rukou výrobce, tedy peníze se měly vracet tam, kde se investovaly. Maticice pokračovala ve svojí aktivitě a pro mnohé díky svému vlivu začala mít znaky opoziční strany, převzala kontrolu nad novinami *Vjesnik*, pak rádiem i televizí K MASPOKu se přidává i prezident *Saboru*¹⁶ a předseda chorvatské vlády. Hlavním

13 Například, aby se zřídila samostatná chorvatská banka či dokonce armáda.

14 Řeč je o Vojvodině a Kosovu.

15 MASPOK (Masovni pokret). Hnutí, které nesdružovala pouze Matici a kulturní instituce, ale i širokou veřejnost včetně sdělovacích prostředků a jednotlivých institucí. Sloučení jak kulturní, tak i politické a studentské frakce v ucelené hnutí. Je to dobový pojem, nikoli pozdější označení jakým je například chorvatské jaro.

16 Označení používající se pro jednokomorový chorvatský parlament.

cílem již nebyly nějaké úpravy v ústavě, nýbrž vytvoření chorvatského státu, který by si o svých záležitostech rozhodoval sám a byl ve volnějším svazku s Jugoslávií.

Takový vývoj událostí pochopitelně rozlítl Bělehrad a rostoucí chorvatský nacionalismus způsobil obavy i v Černé Hoře, Vojvodině a Bosně a Hercegovině, jelikož zde žily početné srbské minority. S postupem času i jugoslávská armáda zastávala nepřátelský postoj vůči dění v Chorvatsku. I původně pro reformní Edvard Kardelj, hlavní autor ústavních dodatků žádal Tita o intervenci. Nakonec i sám Tito na apel Kardelja a Bakariće se rozhodl nadále netolerovat dění v Chorvatsku.

Situace se vyhrotila v listopadu 1971, kdy se na Filosofické fakultě v Záhřebu rozpoutaly studentské demonstrace na podporu národních zájmů. Během týdenních studentských stávek po celé zemi¹⁷ byli hlavní chorvatští komunisté pozváni na jednání do Karađorđeva, kde se vedlo dvoudenní jednání o ukončení protestů. Vedení komunistické strany Chorvatska¹⁸ bylo učiněno odpovědnými za vzniklou situaci a na jednání bylo odhlasováno všemi zástupci federativních republik a oblastí, že mají odstoupit. Čištění se netýkalo pouze politiků a to jak státních tak svazových, ale také novinářů, vědců, podnikatelů, zkrátka všech, kteří působili ve státní správě či měli vliv na veřejnost a nějakým způsobem dali najevo svoje sympatie s ideami chorvatského jara. Mnozí z nich byli odsouzeni k několika letům vězení.

Zásahy armády a policie trvaly až do ledna 1972. Kádrová výměna se netýkala jen Chorvatů, ale i Srbska, Makedonie a Slovinska. V menší míře nastala výměna politiků také v Bosně a Hercegovině, Černé Hoře a Kosovu. Obměna zasáhla celou Jugoslávii. Události známé pod pojmem chorvatské jaro, paradoxně nevedly k zavedení starých pořádků konce padesátých let, ale v roce 1974 vyústily v novou ústavu, která brala ohled na některé umírněné ústavní dodatky, například Vojvodina a Kosovo se dočkaly autonomního statutu, dále pak bylo v ústavě zakotveno právo na sebeurčení všech národů a národností.

17 Studentské stávky začaly 22. listopadu 1971 a uskutečnily se po celé zemi, ale pochopitelně v Záhřebu byly největší a byly nejvíce důležité pro další běh událostí.

18 Miko Tripalo, Savka Dabčević-Kučar, Pero Pirker, Dušan Bilandžić a další.

1.1. Reformisté vs. centralisté

Konec padesátých let a první polovina let šedesátých se nesla ve znamení sporu decentralistů s centralisty. Jak již bylo nastíněno v úvodu, mezi zastánce decentralizace patřili spíše komunisté nesrbského původu, Chorvaté Vladimir Bakarić a Dušan Bilandžić či Slovinec Edvard Kardelj, naproti tomu ukázkovým příkladem centralismu byl Srb Aleksandar Ranković. Toto rozdělení na dvě frakce v ÚV SKJ začalo původně jako neschopnost nalézt shodu mezi vrcholnými představiteli jednotlivých federativních republik o budoucím směřování státu a zdali by nebylo žádoucí upravit rigidní plánování plnění pětiletok způsobem, který by více odpovídal skutečné poptávce obyvatelstva. Tento problém začal být nejprve patrný v ekonomické sféře, poté se rozšířil i do politické roviny o pár let později.

Nejvíce postiženými republikami bylo Chorvatsko spolu se Slovinskem a své zastání měly na nejvyšších postech jugoslávské hierarchie. Na zasedání ÚV SKCh 17. října 1960 Bakarić obhajoval úplné zrušení dosavadního jugoslávského systému ekonomického plánování a nahrazení novým, který by více reflektoval chorvatskou ekonomickou situaci a posléze plně nahradil stávající nevyhovující systém ekonomického plánování: „Chorvatsko je díky dosavadní politice přeměrovávání investic do menších a méně rozvinutých republik přidušeno, byť jako rozvinutá země patnáct let zaostává za svým potenciálem. Dosavadní systém investic způsobuje to, že rozvinutější oblasti a republiky musí stagnovat či zaostávat za svým možným potenciálem, aby je méně rozvinuté republiky mohly dohnat.“¹⁹

Bakarićova kritika nezůstala jen na plénu ÚV SKCh. Bakarić vystupoval zcela otevřeně a poskytoval rozhovory. V rozhovoru v březnu 1961 pro noviny *Komunist* uvedl: “Je zapotřebí změnit celkový systém plánovaného hospodářství, neboť neodpovídá současnému stavu výroby. Úplná decentralizace hospodářského plánování má být obsažena v nové budoucí ústavě. Pomohla by potlačit různé formy nacionalismů, intrik, zákulisních dohod či kupčení, které vznikaly s přerozdělováním

19 HDA, OFBV, kut 62,17.10.1960. IK CK SKH.

kapitálu, pokud by se podařilo prosadit to, aby své investice spravovaly jednotlivé republiky a ne svazové orgány.²⁰

V roce 1962 se k ekonomickému rozvoji, který v Jugoslávii trval od počátku padesátých let, přidaly i vnitropolitické problémy. Reformní akce vysokých jugoslávských představitelů začaly zajímat i Tita, který nechával věcem volný průběh, nicméně dělení nejvyššího stranického aparátu na dvě frakce nesl s nelibostí a opřel se do zastánců reformních opatření, zejména Chorvatů a Slovinců.

Jak uvádí Radelić, na širším jednání ÚV SKJ, které se konalo od 14. do 16. března 1962 v Bělehradu, Bakarić bránil reformní představy a zcela nepokrytě kritizoval jugoslávský systém plánování. Byl toho názoru, že stávající systém se hodil tak maximálně na dobu poválečnou, nicméně nebyl hoděn šedesátých let. Největším problémem dalšího ekonomického rozvoje bylo to, že jednou započaté investice byly neustále přeměrovávány do jiných odvětví a efektivita investování byla nedostatečná. Tento problém přehazovala frakce reformistů na centralisty a zpět, jako horký brambor. Hlavním viníkem byl podle centralistické frakce Kardelj, kterého se zastával právě Bakarić a pomáhal mu držet se v Titově nejbližším okruhu, když odmítal jakákoliv nařčení z narušování bratrství a jednoty namířené v té době výhradně proti Edvardu Kardeljovi z řad srbských komunistů. Naopak centralistu a dlouholetého spolupracovníka Tita Aleksandara Rankoviće začal Bakarić tlačit z nejužšího mocenského kruhu ven, což se nakonec v roce 1963 začalo dařit.²¹

Josip Broz Tito se začal pomalu posouvat na stranu reformistů na jaře 1963, kdy byla s jeho souhlasem přijata nová ústava, která revidovala přerozdělování bohatství, tak jak to požadovalo reformní křídlo, dále měnila název státu na SFRJ²², což posílilo právní subjektivitu jednotlivých republik. Rozjitřené debaty začaly nabývat i hmatatelných důkazů, jinými slovy spor dostal literární rozměr, kdy během let 1963 a 1964 vznikla z Bakarićovy iniciativy tzv. Bílá kniha, která popisovala

20 HDA, OFBV, kut 62 Stenografske beleške sastanka članova redakcije Komunista sad r. Vladimirom Bakarićem održanog, 20. marta 1961.

21 Radelić, Zdenko. *Hrvatska u Jugoslavii 1945-1991, od zajedništva do rozlaza*. (Zagreb: Školska Knjiga, Hrvatski institut za povijest. 2006), str. 360.

22 Socialistická federativní republika Jugoslávie.

jugoslávskou ekonomickou stagnaci a pokoušela se prokázat, že centrální plánování škodí ekonomice země. Na knize pracovali kromě Bakariće i jeho chorvatští spolupracovníci, mezi nimiž byla i Savka Dabčević-Kučar či Ivo Perišin. Tato iniciativa vznikla jako protipól takzvané Žluté knihy, kterou sepsal Svazový institut pro plánování v Bělehradě, v čele s Brankem Horvatem, který ve Žluté knize obviňoval reformisty za stávající ekonomickou stagnaci.²³

Rok 1964 se dá označit za přelomový v tom smyslu, že Bakarić začal na svoji stranu dostávat nejen Chorvaty a Slovince, ale i další, v drtivé většině nesrbské, byť do té doby pro centralistické politiky, zejména z Bosny a Hercegoviny či Makedonie, kterým šlo převážně o zachování fondu pomoci méně rozvinutým republikám, ze kterého čerpaly, byť míra dotací klesala společně s celkovou ekonomikou Jugoslávie, nicméně tento „relikt“ centralismu bylo nutné zachovat jako jakousi pojistku. S příslibem podporou makedonských a bosenských politiků pocíťoval Bakarić větší jistotu pod nohama a postoupil o krok ve svých požadavcích, kdy od března 1964 začal otevřeně hovořit o potřebě většího zastoupení Chorvatska při vytváření zahraniční politiky, též kritizoval směr, jakým se Jugoslávie ubírá, kdy uvedl, že se pod pláštěm jihoslovanství se vrací doba před rokem 1941, doba Petra Živkoviće a krále Alexandra.²⁴

Silná pozice Bakariće jako lídra reformní frakce nezůstala bez povšimnutí ani mimo hranice Jugoslávie. Pozornosti se mu dostalo zejména v *New York Times*, kde byl označen: „...za vůdce proudu u SKJ, se postavila proti stalinistickým administrativním praktikám.“²⁵ Jeho mezinárodní reputaci dále například dokládá švýcarský deník *Neuer Zürcher Zeitung*, který ho označil: „...za intelektuála a politického vůdce všech proudů, které vystupují pro liberalizaci a decentralizaci.“²⁶ Tyto ohlasy v zahraničí vybudovaly Vladimiru Bakarićovi silnou pozici v celém

23 Russinow, Dennis. *The Yugoslav Experiment 1948-1974*. (San Francisco: University of California Press 1978) str.123-124.

24 HDA, OFVB, kut. 64, *Intervju NINa Vladimira Bakarića člana Izvršnog komiteta CK SKJ i sekretara CK Hrvatske*. (8.3.1954).

25 Citováno podle: Mujadžević, Dino. *Bakarić, politička biografija*. (Zagreb: Hrvatski institut za povijest. 2011). str. 222.

26 *Ibidem* str.222 – 223.

Chorvatsku. Díky svým postupům si vysloužil označení „*komunistický chorvatský bán*“, jelikož nebyl zastáncem velkého přibližování směrem k Moskvě a nebyl zcela poslušen diktátu Bělehradu.²⁷

Koncem roku 1964 se sešel osmý kongres SKJ, kde na jednání zvítězila liberální linie slovinských a chorvatských komunistů, kterým se dostalo podpory od Josipa Broze Tita, jenž otevřeně kritizoval centralistický ekonomický plán na rok 1965. Po kongresu se centralisti ocitli v defenzivě a reformisti začali postupně nahrazovat jejich pozice, například Chorvat Milan Mišković, který byl otevřen reformám nastoupil na místo Vojina Lukiće, který zastával post ministra vnitra. Částečné změny se udály i ve vedení SKCh, kdy na pátém kongresu Bakariće ve vedení doplnili Marijan Cvetković, Savka Dabčević-Kučar a Duje Katić^{28, 29}.

Zasedání ÚV SKJ ze dne 12. -13. listopadu roku 1965 znamenalo počátek dominance reformistů v nejužším jugoslávském vedení. Edvard Kardelj se svolením Tita prosazoval posílení politické autonomie republik na úkor jugoslávských orgánů, neboť republiky nejsou v jednom svazku spojovány Jugoslávií, ale socialismem. Na onom sjezdu vykrystalizovaly tři body: Zaprvé, závazek Srbska, aby nezneužívalo centrální fondy jako nástroj centralismu vůči méně rozvinutým republikám, z čehož pramení ožívání některých unitaristických a centralistických nálad. Zadruhé, aby nerozvinuté republiky nepodporovaly ekonomický centralismus ze strachu, že nedostanou ekonomickou pomoc, respektive, že se sníží objem dotací do místních ekonomik z centrálních fondů. Zatřetí, přání Slovinska a Chorvatska, aby se skrze decentralizaci mohli dále emancipovat a tudíž ekonomicky rozvíjet.³⁰

ÚV SKJ rozhodl podpořit pokračování reform, decentralizaci a postupnou liberalizaci v ekonomické sféře a přeměnu na „tržní socialismus“. Tyto změny a

27 Peter Handke. Jugoslawien nach dem achten Parteikongreß. *Neuer Zürcher Zeitung*, č. XII. (1964.)

28 V SKCh kromě dalmatského Vika Krstuloviće byli všichni vrcholní komunisté pro reformní směr nastavený Bakarićem a reformisty.

29 Mujadžević, *Dino. Bakarić, politička biografija*. (Zagreb: Hrvatski institut za povijest. 2011)..str. 223

30 Ibidem str. 224.

rozhodnutí jsou známy pod názvem *hospodářská reforma z roku 1965*, tato reforma obsahovala několik bodů, mezi které patřila například devalvace dináru v závislosti k americkému dolaru, korekce některých cen, snížení celních poplatků...atd.³¹

V roce 1966 slavil reformní proud značné úspěchy, co se popularity týče a to i v méně rozvinutých jugoslávských republikách. Přesto centralistický proud nebyl poražen, jen upozaděn Bakarićem a jeho kolegy. Centralisté se pokusili vrátit na mocenské výslunní ve stejném roce. Centralisti ventilovali svoji frustraci skrze Aleksandara Rankoviće, který kritizoval Bakariće a Kardelje za jejich společnou reformu, která dle jeho slov: „...zvýhodňovala jen rozvinuté republiky.“³² Tito se po Rankovićovi kritice Bakariće postavil za reformisty a události nabraly rychlý spád.³³ Za dva měsíce na jednání ÚV SKJ na brijunských ostrovech 1. července byl Ranković a jeho centralistická klika, zejména ti kteří pracovali u tajné bezpečnosti UDBA byli s okamžitou platností zbaveni svých funkcí a to bez velkých protestů v nejužším kruhu kolem Tita, který se od centralistů odklonil již dříve.³⁴

Po zasedání na Brijunech a odstavení Rankoviće se snížila role svazových orgánů a posílila se republiková stranická vedení. Změnila se i atmosféra v jugoslávském vedení, po letech sporů zavládla úleva, že se věci vyjasnily a uklidnily. Pád Rankoviće byl také oceněn reformisty jako odstranění tvrdého stalinisty. Díky konci jedné éry blízkého Titova přítele a spolupracovníka svitla naděje nesrbským národnostem k otevření procesu většího manévrovacího prostoru pro jejich případné národnostní záležitosti.

31 Singleton, Fred. *Twentieth-Century Yugoslavia*. (London : MacMillan. London 1979),. str. 150- 156.

32 Citováno dle: Mujadžević, *Dino. Bakarić, politička biografija*. (Zagreb: Hrvatski institut za povijest. 2011) str. 226.

33 Tito usoudil, že je Ranković zapojen do velkosrbských kruhů a že se stal obhájcem srbské dominance v Jugoslávii a ze své iniciativy navrhl prověřit stanovy převážně Srby obsazené státní tajné služby. Matković, Hrvoje. *Povijest Jugoslavije*. (Zagreb: P.I.P. Pavčić. 2003).. Str. 350.

34 Popović, Jovan. *Četvrta sednica CK SKJ, Briunski plenum*.(Beograd: Dokumenti za Istoriju Jugoslavije. 1999), str. 47-49.

1.2. Období po sesazení Aleksandara Rankoviće

Porážka Aleksandara Rankoviće a sesazení centralistů z vrchu SKJ umožnila převahu chorvatsko-slovenské reformní frakce v čele s Edvardem Kardeljem a Vladimírem Bakarićem. Tato frakce po roce 1966 pokračovala s představováním samosprávných reforem a svým jednáním otevřela prostor pro značnou hospodářskou a taktéž politickou liberalizaci nejen v Chorvatsku, ale celé Jugoslávii v období 1966/67-1972. Několik let po politickém pádu Alexandra Rankoviće se reformisté, zejména Bakarić, nadále potýkali se zbytky centralismu, které se stále objevovaly v podobě různých ekonomických nařízení a směrnic přicházejících z Bělehradu. Proto byl nastolen nový dialog, kladoucí důraz na mnohem menší zatížení centralismem a unitarismem. Dialog se stal posléze normou a taktéž předmětem veřejných diskuzí. Toto před rokem 1966 bylo takřka nemyslitelné.

Již jednou poražení centralisté opět začali klást odpor během roku 1968. Centralistický aparát běžně dostával prostor ve federálních médiích a pochopitelně na srbské scéně se jim dostávalo široké veřejné podpory. Tato frakce posílila tím, že se postavila na odpor reformního opouštění velkých investičních projektů a reformy zejména bankovníctví, které se těšilo v Jugoslávii značně nezávislému statutu, byť bylo alokováno zejména v Bělehradě.³⁵

Podpora centralistů prostřednictvím médií vyprovokovala kritiku Bělehradu ze strany chorvatských sdělovacích prostředků, zejména co se týče záhřebských novin *Vjesnik*, kdy sám Bakarić dal zelenou ke „konstruktivní“ kritice politického systému, který reprezentoval. Během této mediální kampaně proti centralismu naschvál psaly záhřebské noviny, zejména výše zmíněný *Vjesnik*³⁶ o špatném stavu kosovských Albánců. Nešlo o špinavou hru, ostatně sám Bakarić nechtěl „válku“ s Bělehradem, nicméně otevřeně řekl novinářům, aby byli nezávislí a nebáli se věcně kritizovat Bělehrad. Bakarić se rád stavěl do ochránce nezávislosti chorvatského

35 Singleton, Fred. *Twentieth-Century Yugoslavia*. (London : MacMillan. London 1979). str. 154-155.

36 Šéfredaktorem *Vjesniku* byl Boža Novak (1955-1963) poté poslancem Saboru a patřil mezi stoupence chorvatského jara. Po skončení na pozici šéfredaktora byl nadále činný zpravodaj a patřil mezi nejvlivnější v celém Chorvatsku po celá šedesátá léta.

tisku: “Inicioval jsem politiku, že budete moci psát relativně nezávisle a příliš jsem se angažoval, abyste tak činili.”³⁷

Bankovníctví se stalo jablkem sváru mezi reformisty a centralisty, kteří sice ponechávali bankám určitou svobodu, ale v případě nutnosti snadno mohli zasáhnout do jejich činnosti. Reformisté požadovali reformu i bankovního sektoru, jelikož nechorvatské podniky trpěly špatnou likviditou, protože v jejich čele seděly ještě staré struktury napojené ať už přímo či nepřímo na Rankoviće a UDBA a tudíž kontrolovali veškeré investice v Jugoslávii včetně těch chorvatských, které tvořily lví podíl na hrubém domácím produktu federace. Proti tomuto vykořisťování vystoupili chorvatští komunisté, jelikož záplatování dluhových děr způsobených chybami jugoslávských podniků těmi chorvatskými a také slovinskými dosáhlo neúnosných mezí. Otázky devíz, které odcházely z chorvatských rukou do bank a podniků, zejména v Bělehradě se zanedlouho staly jedním z hlavních témat chorvatského jara. Celý tento problém se posunul do roviny celkového vykořisťování Chorvatska ze strany Bělehradu.³⁸

Otázka financí dominovala debatám koncem šedesátých let ještě v jednom směru, a tím byly velké investiční projekty hydroelektrárny Đerdap či kanálu Dunaj-Tisa-Dunaj. Tyto finančně náročné programy, které byly naplánovány před hospodářskou reformou v roce 1965, byly vnímány lidmi okolo Bakariće jako exploatace jugoslávských a tedy do značné míry i chorvatských peněz a Chorvatsko mělo být podle nich náležitě odškodněno. Dohady prosákly v roce 1968 na veřejnost a šlo o největší spor mezi reformisty a centralisty od roku 1966, kdy byl tehdy odstaven Aleksandar Ranković ÚV SKJ a z pozice možného nástupce Josipa Tita. Spor byl následně skrze noviny představen jako spor Srbska s Chorvatskem, zbytek republik zastával spíše neutrální stanovisko.³⁹

37HDA, OFVB, kut. 69, Nekorigirani stenogram sastanka dr. Vladimira Bakarićasa s novinarima održanog 5.marta. 1969.

38 Mujadžević, *Dino. Bakarić, politička biografija*. (Zagreb: Hrvatski institut za povijest. 2011) str.260.

39 Ibidem str.262.

Debata o stavu financí v Jugoslávii opět rozčeřila vody politických reprezentací. Chorvaté upozornili na křehkost a přílišnou komplikovanost finančního systému financování a soustavného zametání pod koberec či braní věcí na lehkou váhu. Kritika ze strany SKCh ohledně investic nakrátko vyhrotila atmosféru mezi SKCh a KSS, kterou odjel uklidnit chorvatský triumvirát Vladimir Bakarić, Miko Tripalo a Savka Dabčević-Kučar dne 29. dubna do Bělehradu. Řeč byla o nerovnoměrnosti svazových orgánů a malém zastoupení Chorvatů, respektive lidí prosazující chorvatské zájmy. Velmi žádoucí byla podle Bakariće obměna na postech svazového sekretariátu zahraničních věcí: “Chorvatsko trpí největší emigrací a vypořádávání se s emigrací ze strany jugoslávské diplomacie je kriminální.”⁴⁰ Chorvatské vedení požadovalo od svazového sekretariátu, aby zřídilo post speciálního ataše čistě pro tuto problematiku. Zazněla také kritika svazového generálního štábu, neboť tam působili generálové, kteří měli značné spory a problémy s chorvatským komunistickým vedením. V poslední řadě byla obhajována větší role Rady národů ve svazové Skupštině, jelikož úloha republik rostla.⁴¹

1.3. Posun k nacionálně laděné opozici

S koncem centralisty Rankoviće se společenský život v Chorvatsku uvolnil. S uvolněním ve společnosti také v SKCh začala pomalu narůstat nacionálně laděná opozice, která se zpočátku pokoušela popouštět uzdu kontrole režimu nad kulturou a médií. Tato skupina nebyla kritická pouze vůči centralistům obecně, ale také vůči proudu, který zosobňoval Bakarić a reformisté kolem něj. Podle nich se dostatečně politicky neangažovali za rovnoprávnost chorvatského národa a jeho kultury, jazyka a v rovině hospodářských zájmů a nadále dovolovali exploataci Chorvatska chudšími státy ve federaci.⁴²

40 Citováno podle: HDA, OFVB, kut. 25,29 VI. 1968. Razgovor u CK Srbije (Petrom Stabolićem, Stevanem Doronjskim i dr., uz prisustvo Mike Tripala i Savke Dabčević-Kučar.

41 Ibidem.

42 Radelić, Zdenko. *Hrvatska u Jugoslavii 1945-1991, od zajedništva do razlaza.* (Zagreb: Školska Knjiga, Hrvatski institut za povijest. 2006), str. 385-386.

Vystupování nacionální opozice byl nechtěný důsledek reformních snah Bakariće a Kardelja. Tato frakce získávala čím dál větší podporu veřejnosti, jelikož využila Bakarićem vydlážděnou cestu debat a požadavků vůči Bělehradu, kterých by sama nebyla schopna docílit, jelikož by byla potlačena již v samém zárodku, nicméně ve světle reformních snah byla situace pro nacionálně laděnou opozici příhodnější. Sám Bakarić ostře vystupoval proti jakýmkoliv projevům nacionalismu, jelikož by to jednak podkopalo jeho dosavadní úsilí ústupků ze strany Bělehradu a také se cítil být jugoslávským komunistou, který považoval projevy nacionalismu za zlo, které rozežírало Jugoslávii zevnitř. Jeho reakce a snahy potlačit frakci ve své opozici vůči centralistům nepřinesly kýžené ovoce, jelikož podpora mezi chorvatskou veřejností měla rostoucí tendenci.⁴³

První větší demonstrací nespokojenosti s poměry v Jugoslávii byla *Deklarace o názvu a postavení chorvatského spisovného jazyka*, která byla sepsána v polovině března⁴⁴ 1967 na půdě Matice chorvatské spisovateli a literárními umělci, Miroslavem Brandtem, Daliborem Brozovićem, Radoslavem Katičićem, Tomislavem Ladanem, Slavko Mihalićem, Slavko Pavešićem, Vlatko Pavletićem. Základní cíl dokumentu byl, aby se v ústavách SFRJ a SRCh⁴⁵ potvrdila rovnoprávnost chorvatského jazyka se srbštinou, jelikož v rámci Jugoslávie si je všech pět národů žijících v šesti republikách rovno a to jak etnicky, kulturně, politicky, tak i jazykově.

Jak je uvedeno v *Deklaraci*, přes deklarovanou rovnost se rozšířil v naší zemi etatismus a unitarismus a v administrativní praxi se začal používat pouze srbský jazyk, byť byla několikrát na V. a VI. plenárním zasedání ÚV SKJ deklarovaná jazyková rovnost, čemuž neodpovídala realita v samosprávě, institucích ani ve sdělovacích prostředcích není. Kritika nadužívání srbštiny se týkala médií, *Tanjugu*⁴⁶,

43 Goldstein, Ivo. *Hrvatska 1918-2008*. (Zagreb: Novi Liber 2008) str. 532-533, 540-541.

44 Text vznikl týden před jeho otištěním v novinách.

45 Svazová republika Chorvatsko.

46 Tisková agentura Jugoslávie založená v roce 1943, dnes srbská zpravodajská agentura se sídlem v Bělehradě.

JRTV⁴⁷, železnicích, ekonomické a politické literatuře, diplomacii, kinematografii... atd. chorvatština byla tímto zredukována na pouhé nářečí.⁴⁸

V *Deklaraci* byla nabídnuta alternativa jak zákonně ošetřit postavení chorvatštiny: „Federální zákony a jiné obecné akty svazových orgánů se zveřejní v autentickém znění čtyř literárních jazyků národů Jugoslávie: srbsky, chorvatsky, slovinsky a makedonsky. Oficiální orgány federace musejí dodržovat zásady rovnosti všech jazyků národů Jugoslávie. Dosavadní zákonná praxe o srbochorvatském či chorvatskosrbském jazyku umožňuje nepřesnost. V praxi se tyto pojmy chápou jako synonyma a nikoliv jako základ rovnosti chorvatského a srbského jazyka, potažmo ve vztahu k ostatním jazykům Jugoslávie. Tato skutečnost umožňuje použití srbského spisovného jazyka jako jediného možného jazyka pro Chorvaty i Srby. Že tomu tak ve skutečnosti je, svědčí četné příklady, mezi nimi jsou závěry z nedávného sjezdu svazu skladatelů. Tyto závěry byly publikovány současně v srbském, slovinské a makedonské verzi spisovného jazyka. Chorvatská nebyla publikována, jelikož je shodná s tou srbskou.“⁴⁹

„Níže podepsané instituce se domnívají, že v takových případech chorvatský národ není zastoupen a je tudíž v nerovnoměrném zastoupení. Takové jednání nemůže být opodstatněno tím, že chorvatský a srbský spisovný jazyk mají ten samý společný jazykový základ. V souladu s uvedenými požadavky je nezbytné jednotné uplatňování chorvatského spisovného jazyka ve školách, tisku, veřejném a politickém životě, v rozhlase a televizi kdykoliv se jedná o chorvatském obyvatelstvu, učitelé, úředníci a státní zaměstnanci bez ohledu na to odkud jsou, musejí používat oficiální jazyk daného pracovního prostředí.“⁵⁰

47 Jugoslávská rádio-televíze.

48 Ponoš, Tihomir. *Na rubu revolucije, studenti 71.* (Zagreb: Profil International 2007). str. 21-22.

49 Citováno podle: Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, Matica Hrvatska.
<http://www.matica.hr/kolo/314/Deklaracija%20o%20nazivu%20i%20polo%C5%BEaju%20hrvatskog%20knji%C5%BEevnog%20jezika/> staženo 1. 12. 2013.

50 Ibidem.

Deklaraci, která byla zaslána do chorvatského *Saboru*, svazové *Skupštiny* a poskytnuta i veřejnosti, podepsaly četné chorvatské kulturní a vzdělávací instituce⁵¹, kupříkladu i nejznámější a vlivná postava chorvatské literatury zabývající se okrajově také jazykovědou, Miroslav Krleža, spisovatel a ředitel jugoslávského lexikografického institutu. Předseda Matice chorvatské Jakša Ravlić i jeho tajemník Igor Zidić odeslali ještě nezveřejněný text *Deklarace* samotnému Bakarićovi s prosbou „...aby se zavázal k jejímu předložení jak v *Saboru* tak svazové *Skupštině* a aby se stala ústavním nařízením.“⁵² Ke zveřejnění *Deklarace* došlo 17. března 1967 v deníku *Telegraf*.⁵³

Bakarić se velmi brzy postavil veřejně proti *Deklaraci* a všichni signatáři byli podrobeni kritice zevnitř SKCh. Pod velkým tlakem byl i člen ÚV strany Miroslava Krleža, který se těšil vážnosti jak ve straně, tak u veřejnosti. Odmítl svůj podpis dementovat, místo toho raději vystoupil z ÚV SKCh. Dva dny poté přišel chorvatský deník *Vjesnik* s kritikou *Deklarace*. Sám Bakarić přešel okamžitě do ofenzívy a nejednou napadl *Deklaraci* v *Saboru*. „Tvrzení nejsou podložena fakty, že by srbská dominovala chorvatštině v Chorvatsku a tato *Deklarace* je plná šovinismu a útočí na dnešní fázi našeho socialistického rozvoje.“⁵⁴

Deklarace vzbudila mnoho vášní, zřízena byla například komise v rámci ÚV SKJ, která se zabývala podstatou *Deklarace* s cílem ji očernit a zdiskreditovat, což se ve zprávě o *Deklaraci* podařilo. Komise po několika měsících vydala závěrečnou zprávu: „Zjevení nacionalismu v našem společenství byly rychle umožněny po zasedání VIII. kongresu SKJ v roce 1964, kdy se nacionalisté začali pokoušet postupovat pod pláštěm reforem a debatami skrze tzv. problémy v otázkách

51 Celkem 18 institucí: Matice Chorvatská, Svaz spisovatelů Chorvatska, 8 kateder a institutů Filosofické fakulty v Záhřebu a další...

52 Citováno podle: Mujadžević, *Dino. Bakarić, politička biografija*. (Zagreb: Hrvatski institut za povijest. 2011) str. 266

53 Citováno podle: Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, Matica Hrvatska, <http://www.matica.hr/kolo/314/Deklaracija%20o%20nazivu%20i%20polo%C5%BEaju%20hrvatskog%20knji%C5%BEevnog%20jezika/> .staženo 1. 12. 2013.

54 Citováno podle: HDA, OFVB, kut. 67, Diskuija dr. Bakarića na sjednici Predsjedništva CK SKH 30. 3. 1967.

mezinárodních vztahů mezi republikami...nacionalistická opozice se nejprve koncentrovala v hospodářském sektoru a po ekonomické reformě přesídlila do veřejného sektoru, zejména kultury a historie.“⁵⁵

Vůči kritice svazových orgánů nasadilo vedení SKCh smířlivější nótu. Vedení chorvatských komunistů vydalo prohlášení, že otázky národní rovnoprávnosti v politickém smyslu byly vyřešeny vítězstvím národně osvobozenického boje a socialismu. Na druhou stranu si bylo vedení vědomo rozdílů mezi federativními republikami a mezi rozvinutými a nerozvinutými oblastmi, jenž nemohly být vyřešeny přes noc.⁵⁶

Tito, většina členů ÚV SKJ, Bakarić a ostatní, kteří *Deklaraci* nepodepsali, v ní viděli nástroj zbytečného vlévání oleje do ohně, jelikož uměle prohlubovala politické rozdíly, které byly proti podstatě Jugoslávie. Proto okamžitě dokument odsoudili jako ohrožení bratrství a jednoty národů a národností, které ostatně není ani v samotném zájmu Chorvatska a jeho národa. Chorvaté mohou svobodně používat svůj jazyk, jak je to kodifikováno v *novosadské dohodě*⁵⁷ z roku 1954, kdy srbochorvatština je jeden jazyk s dvěma formami psané verze, tudíž neexistuje problém lingvistický, ale pouze politický a od signatářů⁵⁸, kteří jsou z řad SKCh se očekává odsouzení *deklarace* či vystoupení ze strany. Z vysoce postavených signatářů rezignovali Miroslav Krleža z ÚV SKCh či Franjo Tuđman z pozice ředitele Ústavu dějin dělnického hnutí.⁵⁹

Kritika *Deklarace* byla nadiktována samotným Titem. V tisku vycházely kritické články, například z řad jugoslávské armády brojící proti chorvatskému nacionalismu a tzv. „vrážení nože do zad bratrství a jednotě.“ Vyhazovy z ÚV SKCh

55 Citováno podle: Mujadžević, *Dino. Bakarić, politička biografija*. (Zagreb: Hrvatski institut za povijest. 2011) str. 267.

56 Ibidem

57 Novosadski dogovor, Riznica Srpska.

<http://www.riznicasrpska.net/vukijezik/index.php?topic=82.0>, staženo 17.9.2013

58 Signatářů a zároveň členů SKCh bylo kolem 70.

59 HDA, OFVB, kut. 47. Izveštaj komisije CK SKH prema Deklaraci 1967.

či tlaky z centra nemohly zastavit národní probuzení nastolené *Deklarací*. Bělehrad si zkrátka nevěděl rady, ostatně když se za dokument postavilo 18 chorvatských nejprestižnějších kulturních a vzdělávacích institucí. Během následujících dvou až tří let narostl počet stoupců *Deklarace* mnohonásobně a též došlo k rozšíření vlivu i mimo vrstvy kultury či vzdělání a duch *Deklarace* zažehl masové hnutí, které krátce poté zachvátilo celé Chorvatsko.⁶⁰

1.4. Studentské protesty, horký rok 1968 a odezva v Jugoslávii

Na jaře roku 1968 zachvátil celou Evropu, Jugoslávie nevyjímaje studentské protesty. Podobně jako v ostatních evropských státech i USA byly tyto studentské organizace velmi levicové a značně kritické ke kapitalismu i byrokratickému socialismu. Kritika jugoslávských studentů směřovala k vedení SKJ za to, že opouštěla egalitářství, naopak došlo k růstu byrokracie a zavádění prvků tržního hospodářství. Studentské marxistické protesty nenabývaly takových rozměrů jako v západní Evropě. Proto po týdnu debat s vedením SKJ ustaly. Tito se se studenty sešel a slíbil podporu v dodržování rovnoprávnosti obyvatel a studentů s lidmi ve stranickém aparátu.

Co se týká dalších protestů, které muselo vedení SKJ řešit v roce 1968, byly protesty v Kosovu. Hospodářský rozvoj zde byl nejpomalejší ze všech oblastí, zastoupení Albánců v samosprávě minimální, obdobně tomu bylo také v armádě. Kosovo se také stále nacházelo pod tlakem Rankovićových policejních orgánů. Po jeho odstavení se ÚV SKJ zabýval možnostmi většího zrovnoprávnění Albánců. Došlo i na debaty o určité autonomii Kosova, jelikož albánské obyvatelstvo dominovalo na Kosovu a Metochii. Právě roku 1968 se kosovská otázka dostala středu pozornosti vysokých jugoslávských představitelů. Začaly debaty, zdali jsou Albánci jedním z národů Jugoslávie či národní menšina. Srbové se cítili ohroženi vzestupem albánských požadavků a pořádali mnohé demonstrace. Poměry se vyhrotily i z albánské strany, konaly se různé stávkové či protesty. Vedení Albánců se

60 Matković, Hrvoje. *Povijest Jugoslavije*. (Zagreb: P.I.P. Pavčić. 2003).. str. 355-356.

nicméně odklonilo od protestů a extrémních požadavků kosovské nezávislosti a požadovali pouze rovnoprávnost v zastoupení.⁶¹

1.5. Od X. kongresu do Karađorđeva (1970-1971)

Vedení SKCh prodělalo značné změny. V čele komunistické strany Chorvatska, po téměř 25 letech, skončil Vladimir Bakarić, jelikož byl jmenován členem nejvyššího politbyra SKJ jako reprezentant Chorvatska. Na plénu SKCh dne 28. března 1969 byla do čela místo Vladimira Bakariće vybrána Savka Dabčević-Kučar, ekonomka a profesorka z ekonomické fakulty Univerzity v Záhřebu. Byla jednou z nejbližších spolupracovnic Bakariće a člověkem, který se spolupodílel na spuštění hospodářské reformy v roce 1965. Spolu s ní se na vrchol dostal chorvatský komunistický představitel a jedna z ikon chorvatského jara Miko Tripalo, jenž se těšil důvěře jak Bakariće, tak Josipa Broze Tita. Ideovou blízkost Savky Dabčević-Kučar i Tripala s Bakarićem dokazuje jejich raketový vzestup v šedesátých letech z pozic obyčejných členů strany v dva nejdůležitější a nejvlivnější straníky SKCh. Oba dva podporovali boj proti bělehradskému centralismu, pro rozvolnění centralismu v Jugoslávii a zavedení hospodářských reforem. Na druhou stranu podobně jako Bakarić vystupovali proti projevům nacionalismu v Chorvatsku.⁶²

Ihned po jmenování mladších kádrů propukly rozpory mezi starší a mladší generací v táboře liberálněji smýšlejících komunistů. Mladší vedení požadovalo větší autonomii, racionálnější a přehlednější řízení státu, zatímco starší generace se obávala, že se jí vláda vymkne z rukou. Tehdy došlo ke zlomu v řadách liberálů, Edvard Kardelj se začal obávat, že partikulární národní zájmy porazí myšlenku socialismu. Nejednotnost liberálů z různých republik se potvrdila při tzv. *silnični aféře*. Chorvaté měli Slovincům za zlé nedostatečný elán při podpoře chorvatských požadavků vůči svazovému vedení, například v roce 1969 v případě *Deklarace*.⁶³

61 Ibidem. str. 357.

62 Tripalo, Miko. *Hrvatsko Proljeće*. (Zagreb: Globus. 1990). str. 109.

63 Pirjevec, Jože. *Jugoslávie 1918-1992, vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevićovy a Titovy Jugoslávie*. (Praha: Argo 2000. str. 340.

Nové chorvatské vedení, které vystupovalo jako jakýsi předvoj reformních snah se tak bez Slovinců ocitlo značně izolováno na přelomu let 1969 a 1970. V ten moment se rozhodlo vsadit na všeobecnou nespokojenost a latentní chorvatský nacionalismus, který se zároveň nikdy nemohl vyrovnat extrémům ustašovství z časů druhé světové války. Každopádně reakce na sebe nenechala dlouho čekat v podobě pěti článků od člena ÚV Miloše Žanka. Jeho kritické texty znamenaly prakticky útok na Matici chorvatskou a kulturní instituce s ní spojené, jelikož to byla ona, která se stala hlasatelkou chorvatských národních požadavků. Útok šel však dále a to do řad chorvatské komunistické strany a jeho ÚV kvůli nedostatečně rozhodnému postupu proti sílícímu šovinismu. To se přičilo Titovi, který držel nad Bakaričem i novým chorvatským vedením stále ochrannou ruku, respektive držel tuto „chorvatskou kartu“ proti centralistům v Srbsku. Kritika Chorvatů Žankem byla odsouzena, jak se později ukázalo, na velice důležitém X. zasedání ÚV SKCh dne 15. ledna 1970, na kterém kromě Bakariće byli přítomni Kučar i Tripalo. Dle Bakariće nacionalisté byli poraženi a tudíž nemají sílu ani šanci vytvořit vážnější hnutí, tudíž kritika je zcela nemístná a podkopává základy bratrství národů v Jugoslávii. Proto bylo následné odstavení stoupence centralismu Miloše Žanka z vedení SKCh konečné vítězství nad centralismem a unitarismem bránící reformám.⁶⁴

Tématem tří denního X. zasedání bylo vypořádání se s rostoucími tendencemi chorvatské státnosti a národní identity. Výjimečností X. zasedání bylo také to, že celé bylo poprvé vysíláno v televizním přenosu. Do té doby obyvatelé Jugoslávie relativně málo věděli, o čem jednájí politické špičky. Situaci na zasedání zkomplikovala tzv. *dálniční aféra* ve Slovinsku, která se sice odehrála v létě 1969, nicméně stále doznívala a vedení SKCh tuto aféru přižívovalo. Jednání ÚV v Bělehradě rozhodlo, že mezinárodním zájmem je postavit dálnici přes Vojvodinu, tj. přes Nový Sad do Bělehradu a nikoliv přes Vrchnik do Razdrta ve Slovinsku a napojit ji na silnice v Dalmácii, jak se předpokládalo. Toto rozhodnutí rozlítlo jak Slovince, tak do jisté míry i Chorvaty, jelikož jejich zájmy ležely v rozvoji dopravní infrastruktury navazující na Dalmácii.⁶⁵ Silniční aféra se stala sporným bodem i mezi

64 HDA, OFVB, kut 71, Diskusija V. Bakarića na X. sjednici CK SKH-15.1.1970.

65 Bilandžić, Dušan. *Hrvatska moderna povijest*. (Zagreb: Golden Marketing 1999). str. 557-558.

Slovincem Kardeljem a novým chorvatským vedením, tedy zejména Tripalem a Kučar za nedostatečné společné tažení za jeden konec.

Důležitost X. zasedání ÚV SKCh je v tom, že ukázalo, jak je Jugoslávie paralyzována. Paralyza spočívala ve svazových stranických orgánech, jelikož každodenní život v Jugoslávii si řídily republiky samy. Rostoucí tendence republikových stranických orgánů trvala již několik let. Svazová republika měla přesto jednoho nezpochybnitelného suveréna a tím byla autorita Josipa Broze Tita, jehož pozice sílila s oslabováním svazových aparátů a růstem moci republik. Posilování republikových orgánů řešil Tito střídavým tlakem pro a proti národní emancipaci. Jugoslávie se na přelomu šedesátých a sedmdesátých let stala horkým místem ve studenoválečné Evropě.⁶⁶

Dozvuky X. zasedání překryly *dálniční aféru* či dozvuky případů Đilas či Ranković. Díky televiznímu přenosu ze zasedání srbská veřejnost na vlastní oči viděla, jak se zachovali Chorvaté v případě Žanko. Velká většina Srbů chápala kroky až extrémisticky tudíž akci Bakariće, Kučar i Tripala odsuzovala jako příznaky návratu ustašstva a tendenci rozbít Jugoslávii.⁶⁷ Každá iniciativa a snaha vysvětlit důsledky X. zasedání SKCh ze strany chorvatského vedení tvrdě narazila nejen u srbské veřejnosti, ale i srbských politiků a vojenských kruhů. Právě postoj jugoslávské lidové armády⁶⁸ přivedl Tita před těžkou volbu, zdali se má postavit na stranu armády, která byla absolutním spojencem a zárukou proti jakýmkoliv desintegračním tendencím uvnitř Jugoslávie či podržet chorvatské vedení. Svoji chorvatskou volbu musel následně dlouho generálům vysvětlovat, zejména generálplukovníkovi Gojku Nikolišovi, veterán španělské občanské války a tajemníka ministra obrany, který Titovi řekl: „Ani v roce 1936, kdy bylo třeba bránit Španělskou republiku, ani ve 41.(okupace), ani v 48. (roztržka) ani v roce 1966 (Ranković) nebylo třeba, abych musel být přesvědčován o pohledu na věc naší

66 Ibidem str. 569.

67 V Bělehradě koloval leták, který vysvětloval velmi pregnantně ostré srbské reakce. :“Když v Lublani proti Jugoslávii demonstruje 100 000 lidí, my v Srbsku tiše spíme, když se v Záhřebu objeví anti jugoslávský článek nějakého pisálka, my v Bělehradě stojíme na nohách.“

68 Dále jen JNA.

komunistickou stranou, neboť je to pohled i můj...co se týká X. zasedání pléna ÚV SKCh, otevřeně vám říkám, že se nacházím v ‚menšině‘, které nejsou mnohé věci jasné...Poprvé v životě se nacházím v situaci, kdy díky politickým dilematům nespím, jelikož jsem v konstantní polemice se stanovami X. sjezdu. Co je to za lidi, kteří zosnovali svržení představitele politického vedení?“⁶⁹

Kritika X. zasedání nebyla jen věcí KSS, ale začali ji řešit i ÚV ostatních jugoslávských republik, nicméně nedosahovaly takového masového zájmu jako v Srbsku a Chorvatsku. Kvůli ostrým reakcím dal Tito svolat schůzku politbyra, která se uskutečnila ve dnech 16. -18. března 1970, která se v názorech rozdělovala. Zástupci Makedonie a Černé Hory s rozhodnutím Chorvatů souhlasili, bosenský představitel nikoliv. Poslední slovo měl do té vyčkávající na obě strany stále hrající Tito, který si pozval vedení SKCh na večeři a řekl: „Souhlasím se stanovami X. kongresu a chápu vaši kritiku unitarismu a vyloučení soudruha Miloše Žanka. Já se za vás postavím, pokud to bude třeba. Víte, že jsem Chorvat z chorvatského Záhoří, ze srdce Chorvatska.“⁷⁰

Podpora Tita znamenala to, že Bakarić na rozdíl od Kardelja veřejně podporoval i nadále vedení SKCh a to i po X. zasedání, které odkrylo relativně křehkou symbiózu všech republik a jejich představitelů. Podporu mělo vedení SKCh i v Matici, což vedlo k paradoxní situaci, kdy Bakarić, který kritizoval *Deklaraci* i Matici stál veřejně na její straně. Tato pozice Bakarićovi vyhovovala a vyčkával, jelikož nárůst nacionalistických tendencí předpovídal, nicméně nevěřil, že se udrží či bude zesilovat, mělo jít o vzplanutí vášní, které rychle vychladnou.⁷¹ V interviewu pro slovinský deník *Delo*, jenž vyšel na konci března 1971, uvedl: „Jsem víceméně benevolentní k jedné menší renesanci národního impulsu, který se teď odehrává v Chorvatsku. Je to zdravé a dobré. K takovým jevům došlo kvůli tomu, že národní

69 Citováno podle: Kesar, Jovan. Bilbija, Djuro a Stefanović, Nenad. *Geneza MASPOKa*. (Beograd: Književne novine 1990). str. 527-531.

70 Kučar, Savka-Dabčević. *71, hrvatski snovi i stvarnost*.(Zagreb: Interpublik 1997). str. 174-175.

71 HDA, OFVB, kut 71. Stenografski zapis susreta s novinarema tijekom druge polovine 1970.

impuls, národní rozvoj byl tak nějak zanedbán, jelikož se vedení SKCh zabývalo příliš otázkami společným pro celou Jugoslávii.⁷²

Přes jeho deklarovanou veřejnou podporu vedení SKCh začaly ještě během roku 1970 narůstat rozdíly mezi ním a Tripalem. Podle Mika Tripala začal Bakarić hrát na obě strany a to takovým způsobem, že když veřejně deklaroval podporu X. zasedání, tak zároveň začal v tichosti formovat frakci ve vedení SKCh, která byla sestavena z těch, kteří nesouhlasili s proklamovanou politikou a obávali se zhoršení vztahů Chorvatska s dalšími republikami. Největší obava byla v rozjeté národní kampani po X. zasedání, jelikož se zvedla masivní nacionální vlna na obranu chorvatských národních zájmů v rámci Jugoslávie. Na druhou stranu Bakarić hrál na obě strany až do poloviny roku 1971, tj. veřejně podporoval chorvatské vedení, ale distancoval se od Tripala, Kučar a jejich spolupracovníků, jelikož to byli oni, kteří začali praktikovat nacionálně laděnou politiku.⁷³

Viditelný a veřejný odklon Bakariće od zbytku chorvatského vedení se udál na zasedání předsednictví SKJ na Brijunech koncem dubna 1971. Na tomto zasedání se utvořil blok Tito, Kardelj a Bakarić, tedy tzv. „staré jugoslávské kádry“, které velmi ostře vystoupily proti republikovým vedením, zejména tomu chorvatskému a srbskému a požadovali podchycení a zastavení nacionalistických projevů, které sílily po dobu jednoho roku v Chorvatsku. Tripalo i Kučar nečekali, že se Bakarić takhle vymezí proti vedení, jelikož to byl i on, kdo veřejně podporoval X. zasedání i právě mladé vedení SKCh během celého roku. „Myslel jsem, že Bakarić ocení reformy, které jsme po X. zasedání předložili a nemůžu pochopit to, že bych měl možná spíše připravovat vedení i na případnou porážku reformního snažení.“⁷⁴

Podobně jako Tripalo i Savka Dabčević-Kučar nedokázala pochopit odklon Bakariće, neboť podle ní propagovali stejnou věc. Ostatně jak píše ve svých

72 Citováno podle. HDA, OFVB, kut. 72.Neredigirani magnetofonski snimak razgovora dr. Vladimira Bakarića sa novinarima Dela iz Ljublanje. Zagreb, 31. 3. 1971.

73 Tripalo, Miko. *Hrvatsko Proljeće*. (Zagreb: Globus. 1990) str. 117-118.

74 Citováno podle: Ibidem str. 180-182.

memoárech: „Rozdíl mezi námi⁷⁵ a jím byl pouze v tom, že Vladimír Bakarić přes všechny společné reformy se kterými souhlasil, nikdy nepodřídil blaho Jugoslávie větší samostatnosti Chorvatska v rámci Jugoslávie. Svoji úlohu mimo jiné také hrála i Bakarićova obava z možných následků, které Tito vyvodí, pokud se věci vymknou z rukou. Já jsem si tuto obavu v tu chvíli nikdy nepřipouštěla.“⁷⁶

Na jaře se tedy ÚV SKCh neformálně rozdělila na stoupence Kučar a Tripala na jedné straně a jejich kritiky, kteří se utvořili v okolí Bakariće. Kritika zaznívala zejména kvůli popuštění uzdy chorvatského nacionalismu. Houstnoucí atmosféře a napjatým vztahům mezi Chorvaty a Srby nepomohly ani ustašovské zahraniční oslavy třiceti let od vzniku Nezávislého státu Chorvatsko či počátek vydávání nacionálně laděného časopisu *Hrvatski tjednik* Maticí chorvatskou, který okamžitě dosáhl nákladu 100 000 výtisků, což jasně dokazovalo rozšiřování nacionalismu v chorvatské společnosti.

Právě na brijunském zasedání na konci dubna 1971 se dostalo hlavní trio Tripalo, Kučar a Pirker pod palbu kritiky, že ve své republice napomohli šíření akcí „rozvrtných živelů“. Přes kritiku, která se snesla na jejich hlavy, se podařilo s podporou Tita schválit ústavní doplňky, které byly o dva měsíce později potvrzeny. Šlo o definici Jugoslávie jako společenství sdružující na základě dobrovolnosti národy a jejich socialistické republiky a autonomní oblasti. Toto zdůrazňování identity a ekonomické nezávislosti každé federální jednotky, republiky byly dokonce uznány za státy založené na principu národní suverenity, se projevilo také v zásadě shody, jež měla být nezbytná ke každému rozhodnutí o společných záležitostech, a reorganizaci parlamentu, Svazové výkonné rady a předsednictva SFRJ podle paritního klíče. Předsednictvo mělo převzít úlohu kolektivního vedení, mělo se skládat z 23 zástupců republik a oblastí a v jeho čele měl stát předseda, volený každoročně podle předem daného řádu.⁷⁷

75 Myšleno je mladé vedení, tedy ona, Tripalo, Pero Pirker a ti, kteří stále byli oddaní reformním ideálům chorvatského jara.

76 Citováno podle: Kučar, Savka-Dabčević. *71, hrvatski snovi i stvarnost. (Zagreb: Interpublik 1997). str. 364-365.*

77 Pirjevec, Jože. *Jugoslávie 1918-1992, vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevićovy a Titovy Jugoslávie. (Praha: Argo 2000) str. 345.*

Chorvaté ústavní dodatky uvítali, jelikož je považovali za právní zakotvení jejich snažení a potvrzení jejich vítězství nad bělehradským centralismem. Přesto šlo jen o částečný úspěch, protože se ve vedení definitivně a natrvalo prohloubily rozpory ve vedení SKCh. Bakarićův okruh byl toho názoru, že dosažené ústupky a ústavní dodatky jsou maximum, kterého bylo možno dosáhnout bez toho, aby se situace nějakým způsobem radikalizovala za únosnou mez. Bakarić nabádal k opatrnosti vůči Srbům žijícím v Chorvatsku, kteří s nelibostí nesli ústupky Chorvatům a rostoucí nacionalistický sentiment. Ve snaze uklidnit Srby v Chorvatsku navrhl Bakarić, aby se přestal používat název Chorvatska jako národního státu Chorvatů.⁷⁸

Bakarić, jako člověk který se v jugoslávské politice pohyboval čtvrt století, tušil, že čím dál napjatější atmosféra jednoho dne vybuchne. Bylo to dáno také celkovou nemožností splnit a garantovat schválené ústavní ústupky ze strany Bělehradu. V sázce bylo mnohé, proto volal po rozumu a odmítal proud emocí, který zachvacoval čím dál více Chorvaty i chorvatské politiky. V rozhovoru pro deník *Vjesnik* uvedl: „Položíme-li si otázku, co se stane v případě, že budou všechny chorvatské požadavky realizovány. Když je začneme naplňovat, propukne chaos.“⁷⁹

Bakarićův umírněný proud ve straně nezvítězil a převládly spíše emoce, respektive skupina Tripala a Kučar, kteří nadále trvali na opírání se o národní masové hnutí, tedy MASPOK a s jeho podporou a aktivizací veřejnosti ještě více se snažit prohloubit svobodu a liberalizovat poměry a prosadit chorvatské národní zájmy. Počátkem září roku 1971 došlo k marginalizaci Bakariće a jeho frakce ve straně, jelikož sám Tito nijak nezasahoval ba ani nedomlouval Tripalovi, aby tolik netlačil na pro-chorvatské požadavky. Upozadění Bakariće mladými chorvatskými kádry, jeho následná kritika za brždění liberalizačních snah a přílišného opatrnictví ve vztahu k Bělehradu upozadila dříve jednoznačně dominantní figuru politické scény na krátkou dobu.⁸⁰

78 Tripalo, Miko. *Hrvatsko Proljeće*. (Zagreb: Globus. 1990) str. 34.

79 Pirjevec, Jože. *Jugoslávie 1918-1992, vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevićovy a Titovy Jugoslávie*. (Praha: Argo 2000). str. 346

80 Bilandžić, Dušan. *Hrvatska moderna povijest*. (Zagreb: Golden Marketing 1999)...str. 619.

1.6. Rozkol v SKCh a Titova intervence

Důležité události se udály na přelomu jara a léta roku 1971, kdy se po celém Chorvatsku zdvihla vlna národního vzepětí. Rozvolnění poměrů umožnilo plnou existenci dvou důležitých hráčů chorvatského jara a tím byla Matice chorvatská a studentské hnutí. Jejich vliv na veřejnost byl veliký, a tudíž není divu, že i vrcholné politické vedení SKCh, konkrétně: Savka Dabčević-Kučar, Miko Tripalo, Pero Pirker, Dragutin Hamarija, Ivan Šibl a Srećko Bijelić se začínali přiklánět k nacionálním proudům ve společnosti. Podobně jako politická reprezentace i osoby kulturního světa se čím dál více angažovaly. Mezi hlavní postavy patřili: Marko Veselica, Šime Đodan, Franjo Tuđman, Vlado Gotovac, Dražen Budiša, Ivan Zvonimir Čičak a další. Boj proti jugoslávskému centralismu a unitarismu spojil všechny složky chorvatské společnosti od kultury, přes studenty po politiky.⁸¹

Co se představ veřejnosti týče, většina sympatizantů chorvatského jara viděla jediné řešení v uvolnění poměrů, menších zásahů centra do záležitostí Chorvatska a samotných Chorvatů. Jen menšina tehdy vyslovovala přání úplné nezávislosti Chorvatska, které by opustilo svazek s Jugoslávií a bylo následně inkorporováno do západní Evropy, která byla pro Chorvaty demokratickým ideálem a též zárukou vysokého životního standartu. Převládaly názory, že se na Evropskou cestu měla vydat poválečná Jugoslávie jako celek, ale díky většině Srbů a chorvatské partyzánské generaci se relativně brzy změnil směr k unitarismu a byrokratickému socialismu, jelikož zavládlo přesvědčení, že by bylo lepší, aby se vše za ně rozhodovalo z Bělehradu, nikoliv z hlavních měst jednotlivých republik.

Problémem masového hnutí bylo to, že se nedokázalo politicky homogenizovat a již zpočátku bylo konfliktní. Rozdělení chorvatské společnosti na latentní sympatizanty Nezávislého státu Chorvatsko, chorvatské selské strany, kteří nikdy nepřijali komunismus na jedné straně. Na straně druhé stála generace lidí, přímo či nepřímo se angažující v komunistickém partyzánském odboji. Obě skupiny pojila nechuť stávajících poměrů diktovaných z Bělehradu většinově srbskými

81 Ibidem str. 598.

politiky. Právě snahy homogenizovat MASPOK na národní bázi, a tak překlenout ideové rozštěpení společnosti bylo úkolem a relativní nezbytností vedení SKCh.⁸²

K prohloubení rozporů ve vedení ÚV SKCh došlo v létě 1971 a do debaty se vložil i dosud spíše pasivní Tito. Dne 4. července si vzal slovo na jednání a řekl: "Situace v Chorvatsku není dobrá. Chorvatsko se stalo klíčovým problémem z pohledu přebujeného nacionalismu... Očekávám od vás vyvinutí co největšího úsilí. Vztahy mezi Srby a Chorvaty nejsou dobré, v některých vesnicích v Dalmácii se Srbové ozbrojují a drží hlídky. Rostou pro ustašovské a pro četnické elementy. Opravdu nechceme rok 1941. To byla katastrofa. Pokud vypuknou nepokoje, tak raději nastolím pořádek svazovou armádou, než to udělají za mě jiní...Dovolili jste, aby se Matice chorvatská přetvořila v politickou organizaci, a teď jí prakticky nezvládáte kontrolovat. Jak to uděláte je na vás, říkám vám, že co se mě týče, tak jsem pro zakázání jak Matice, tak Prosvjety.⁸³ Nedopusťme, abychom se museli chytat za hlavy, až se nám vše vymkne z rukou."⁸⁴

Tito věděl, že situace je vážná a proto se rozhodl chorvatské vedení napomenout. Vadilo mu, že se zatím nic nedělo, přestože několikrát apeloval na uklidnění situace v Chorvatsku. Jediné, k čemu se chorvatské vedení odhodlalo, bylo vyloučení dvou nejhlasitějších zastánců chorvatské autonomie Šime Đodana⁸⁵ a Marka Veselici z komunistické strany a zakázalo pár marginálních novin. Titovu skepsi a značné znepokojení nesdílel Miko Tripalo, který naopak chválil národní zápal pro hospodářské a politické změny.⁸⁶

Uvolnění poměrů v Jugoslávii trvající již šestý rok a motivovalo více lidí se politicky angažovat. Bylo to také dáno větší svobodou slova, které bylo zapříčiněno odstavením Rankoviće z čela tajné policie v roce 1966. Například nehrozila

82 Ibidem. str. 598-599.

83 Matice srbská, přesný ekvivalent Matice chorvatské, též se jedná o kulturní instituci.

84 Ibidem str. 600-601.

85 Hospodářský tajemník Matice chorvatské.

86 Pirjevec, Jože. *Jugoslávie 1918-1992, vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevićovy a Titovy Jugoslávie*. (Praha: Argo 2000). str. 348.

perzekuce za tzv. verbální delikt. Svoboda slova se dotkla také chorvatské televize a rozhlasu, kde zaznívala čím dál více kritika státního aparátu.

Přestože byl Bakarić oslaben nástupem Mika Tripala a Savky Dabčević-Kučar ve vedení strany, nadále měl jeho hlas velkou váhu, zejména v ÚV SKJ. Patřil mezi starší generaci komunistů a po dobu dvaceti pěti let stál v čele Chorvatska a měl nadále nadstandartní vztahy s Titem. Aby se mu podařilo odstavit své konkurenty, kteří se tlačili na jeho místo, přivedl si v šedesátých mladší obdobně smýšlející komunistické kádry,⁸⁷ jenž v tomto momentu, tedy koncem šedesátých let, začínali přerůstat Bakarićovi přes hlavu. Scénář sesazení Bakariće z „trůnu“ čelního představitele Chorvatska⁸⁸ se zdál nepravděpodobný, byť nastat mohl a reálně hrozil, zejména s rostoucí popularitou Tripala.

Co se Bakariće týká, patřil sice ke starší generaci komunistů, přesto nešlo a zastánce tvrdé linie a přinášel nové elementy do „staré“ ideologie, respektive byl tím moderním mezi konzervativci. Jedná se o fenomén národního státu a volného trhu samozřejmě v jistých silně a jasně vymezených mezích. V názoru na volný trh zastával stanovisko, že nezbytné osvobození od přebujelé byrokracie vede přes nezávislost a volnost podniků. Na druhou stranu si myslel, že velké podniky mají být kontrolované z Bělehradu, jelikož dojde k tomu, že finanční sektor ztotožní se státem a zároveň dojde díky větší svobodě v obchodu k posílení jednotlivých republik, avšak jednota Jugoslávie zůstane nadále pevná.

K MASPOKu se vyjádřil, že je hlavní mít vlast a nikoliv stát: “V roce 1941 jsme dosáhli nezávislého státu a to se ukázalo jako lživá teze. Čeho chceme dnes dosáhnout, je nezávislost Chorvatů. Bez samosprávy se beztak z Chorvatska stane pouhá provincie Jugoslávie, na periferii Evropy co bude akorát překážet, staneme se horkým bramborem, který si bude přehazovat Jugoslávie s Evropou. Jugoslávský socialismus nepřinesl útlak národa ani jeho oživení. To co přinesl, je emancipace lidí

⁸⁷ Jde pochopitelně o Savku Dabčević- Kučar a Mika Tripala.

⁸⁸ Myšleno je úplné upozadění a doslovná ostrakizace, která nastala jen částečně a na velmi krátkou dobu.

i tříd od státní struktury. Chybou je to, že jsme si neřekli, že vytvoříme společný stát, skrze který bychom dosáhli emancipace společností.⁸⁹

Rozdělení v ÚV SKCh se rozšířilo i na celý svaz komunistů Chorvatska. Vedly se tu dvě politiky ze strany Chorvatů, jedna okolo výše zmíněného Bakariće a druhé Tripala a Dabčević-Kučar. Druhý proud v chorvatském jaru se v některých aspektech neodlišoval od státního aparátu a programu SKJ o pohledu na samosprávný socialismus: “Je důležité, aby se pořádně rozvíjel celkový trh s nahrazením administrativně- ekonomických prostředků ekonomickými kritérii a zákonitostmi, pochopitelně v souladu s principem samosprávy a praxe. Nesouhlasím s těmi, kteří se domnívají, že tržní ekonomika i výroba musí obsahovat elementy kapitalistických vztahů.”⁹⁰

Podobně jako Savka Dabčević-Kučar i Miko Tripalo zastával téměř identický názor s Bakarićem: „Pokud hovoříme o svazové republice, vždy stát nakonec odumře. Nestane se tak přes noc, ale postupem času během procesu emancipace národní společnosti ztrácí stát svoje funkce. To je společná myšlenka nás všech. Silná samospráva nejen v socialistickém Chorvatsku, ale celé Jugoslávii bude hlavním faktorem pospolitosti a nikoliv stát, jako tomu bylo dosud.”⁹¹

Rozdíl mezi myšlením Tripala a Bakariće byl podobný jako u většiny Chorvatů v Jugoslávii. Podle Tripala státnost nezbytná pro emancipaci Chorvatů byla sice rozvíjena, ale během století nebyla naplněna. Ústavní reformy činí v tomto ohledu značný krok napřed, ale rozhodně nebyly něčím, s čím by se měli Chorvati spokojit. Naopak bylo třeba klást další požadavky. Rozdíl mezi Bakarićovým opatrným kabinetním lavírováním a „drobečkovou politikou“ a Tripalovým zápletem pro věc a veřejným vystupováním byl jako noc a den. Tripalo se dostal do pozice tribuna lidu který má auru demokratizace, čímž se naprosto lišil od svých vrstevníků. Jeho počáteční konzervatismus jemu podobný na začátku šedesátých let se vyvinul ve vlastenectví, které nikdy nepřerostlo v šovinismus. Obdobnou fází si prošla i

89 Bakarić, Vladimir. *Socijalistički samoupravni sistem i društvena reprodukcija*, knjiga III. (Zagreb: Informator 1983). str. 436-437.

90 Bilandžić, Dušan. *Hrvatska moderna povijest*. (Zagreb: Golden Marketing 1999) str. 610.

91 Ibidem. str. 611.

Savka Dabčević-Kučar, která se od Tripala lišila tím, že neměla takovou sílu osobnosti jako Tripalo.⁹²

Třetím proudem byla Matice chorvatská a studentské hnutí, jejichž nová a hlavní fáze politické aktivity se datuje od jara roku 1971, kdy došlo ke dvěma zásadním změnám během deseti dnů. Bylo vyměněno vedení svazu studentů Chorvatska, v jehož čele stanul A. Paražnik a Ivan Vrkić, kteří byli jako mladí velmi nacionálně orientovaní. Druhým a ještě důležitějším momentem bylo vydávání *Hrvatskog tjednika*, který se záhy stal nejžádanějším týdeníkem pro svoji radikálnost. Zásahu na publikaci měl spisovatel a filosof Vlado Gotovac, jenž byl pro svoji radikálnost vyloučen z komunistické strany Tripalem, který si chtěl takovouto akcí udobřit Tita.

Tripalo i Kučar věřili, že MASPOK je národní hnutí, které nese prvky národně osvobozenického boje vracející se k původním ideálům Jugoslávie, které zbytněly do mocenského centralismu a unitarismu. Sjednocení národa i skupin obyvatel v jedno hnutí donutilo SKCh se angažovat v MASPOKu, protože to byla jediná síla, která by se mohla vypořádat s centralismem a byrokratismem státních struktur, jež dusily Chorvatsko dvě dekády. Na druhou stranu Tripalo bral svoji účast a část vedení SKCh v MASPOKu se vší opatrností: „Nepřejeme si být neoddiskutovatelnou součástí MASPOKu. Jsme připraveni se zúčastnit, korigovat běh událostí vedoucí k nastolení samosprávného socialismu a měnit stávající zřízení, avšak pouze v rámci toho, aby se Chorvatsko stalo rovnoprávnou svobodnou jednotkou v rámci Jugoslávie. To jsou meze, do kterých můžeme a chceme dojít. Nedopustíme, aby se stanovené meze porušily a aby to vedlo k naší politické popravě.“⁹³

Polosкрыtá spolupráce se začala nakrátko rozvíjet mezi křídlem Tripala-Kučar, Matice a studentského hnutí. Jak v Matici, tak i na každodenních studentských zasedáních a akcích zaznívalo čím dál více, že Jugoslávie ať už Karađorđeva nebo Titova, je temnou dobou Chorvatů. Srbové jsou ti, kteří vládou, proto je třeba posílit Chorvatsko jako stát a v něm Chorvaty jako suverénní národ,

92 Ibidem str. 615.

93 Tripalo, Miko. Govor u Velikoj Gorici. *Vjesnik*. č XIV, (1971). 27-34

aby nebyli okrádáni Srby. Chorvatští komunisté musejí provést politiku národního osvobození.⁹⁴

O přilévání oleje do ohně se postaral Šime Đodan a Marko Veselica, kteří začali šířit v *Hrvatskom tjedniku* vizi hospodářského zázraku, kdy se Chorvatsko stane samostatným státem a za deset až patnáct let dožene úroveň rozvoje Švýcarska a Švédska. Díky velkému nákladu těchto novin spousta lidí věřila těmto tvrzením. Články podobného typu vedly k čím dál větší radikalizaci názorů a značně komplikovaly vztahy vedení SKCh se studentským hnutím i Maticí.⁹⁵

Z počátku Matice zastávala společné požadavky jako vedení SKCh jakými byly: reforma federace, uvolnění ekonomické zátěže ve smyslu doplácení do společné pokladny či Bělehradu jako centra většiny kapitálu v zemi. Nicméně s čím dál více proti-jugoslávskými články v *Hrvatskom tjedniku* se začala vytvářet paralelní platforma s nápadem přeci jen vytvořit samostatné Chorvatsko.

Jarní rozštěpení SKCh a odloučení Bakarićovy skupiny znamenalo, že MASPOK se stal čistě národním hnutím, které čím dál více hledalo východisko v samostatnosti a čím dál se snažilo nabídnout řešení, zejména frakce okolo Tripala a Kučar, tím více prohlubovalo rozpory, jelikož se v očích konzervativců se liberální část SKCh podílela na rozvracení stability Jugoslávie. Ve vyhrocené atmosféře přibývalo rozporů mezi Srby a Chorvaty. Matice chorvatská se mimo jiné těšila podpoře katolické církve, která zorganizovala akce a protesty na ochranu práv Chorvatů v Bosně a Hercegovině a Srby v Chorvatsku označila za menšinu, s tím, že pokud se jim to nelíbí, tak mohou odejít. Takový zásah do jednoty národů neměl v Jugoslávii obdoby. Proti akcím katolické církve se ohradil i Kardelj, který podobně jako Bakarić dal ruce od reformního hnutí pryč po přijetí ústavních dodatků. Rozhořčeně glosoval situaci: „Nemají daleko k budování koncentračních táborů.“⁹⁶

Jedním ze zlomových bodů byla nedočkavost studentského hnutí, které opakovaně kritizovalo ústavní dodatky jako nedostatečné a pouze kosmeticky

94 Bilandžić, Dušan. *Hrvatska moderna povijest*. (Zagreb: Golden Marketing 1999) str. 617.

95 Pišković, Milan a kol. *Sječa Hrvatske u Karađorđevu*. (Zagreb: Medito 1994). str. 144-145.

96 Citováno podle: Pirjevec, Jože. *Jugoslávie 1918-1992, vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevićovy a Titovy Jugoslávie*. (Praha: Argo 2000) str. 350

upravující současný stav. Společně s Maticí dne 22. listopadu ohlásili stávkou na podporu svých nových požadavků, kterými byly: vytvoření Národní banky, vlastní valuty, zastoupení v OSN po vzoru Běloruska či Ukrajiny, garanci práva na samostatnost a odtržení od Jugoslávie. Též zazněly požadavky po politickém pluralismu a vlastní armádě.⁹⁷

Studentské stávky zaplavily celé Chorvatsko, nicméně byly naprosto bez jakékoliv podpory ze strany Tripala a Kučar, neboť to bylo, před čím varoval Tito a to bylo udržet situaci pevně v rukách. V ten moment jakákoliv sebemenší podpora Tita dalším debatám přestala být reálná. Naopak podporu Tita získal Bakarić, který se znovu vyhoupl na výsluní a ostře požadoval rozbití nekomunistické opozice. Hnutí bylo úspěšné také díky práci provokatérů, kteří celou akci úspěšali a pohřbili. Koncem listopadu stávky ustaly a Tito s Kardeljem, Bakarićem, ale zejména armádou za zády přestal otálet⁹⁸. Kromě neustálého tlaku výše zmíněných, Tita přiměly k zákroku i záběry z demonstrací, kde byla otevřeně provolávána proti němu hesla, a vlály chorvatské vlajky s chorvatským šachovnicovým erbem.⁹⁹

Tito se rozhodl vypořádat s chorvatským jarem po svém a případný zásah si nechat jako krajní řešení. Dne 1. prosince 1971 v Karadorđevu ve Vojvodině bylo svoláno jednání, které rozhodlo o osudu chorvatského jara. Na jednání se snesla kritika na hlavy liberální frakce SKCh personifikovaná Tripalem, Dabčević-Kučar, Pero Pirkerem a dalšími. Josip Broz Tito kritizoval slepotu, s jakou vedli ÚV SKCh a svoji nekompetentností dovolili situaci eskalovat poměry v zemi. Nedostatečný odpor chorvatské frakce proti sílení nacionalismu a šovinismu, ale zejména studentskému hnutí, které si dovolilo uskutečnit kontrarevoluci za jejich de facto tichého souhlasu.¹⁰⁰

97 Ibidem...str. 351.

98 Důvodem Titova otálení byly jeho časté cesty do zahraničí a tudíž se ÚV SKJ bál podniknout ráznější kroky bez jeho svolení.

99 Radelić, Zdenko. *Hrvatska u Jugoslavii 1945-1991, od zajedništva do rozlaza.* (Zagreb: Školska Knjiga, Hrvatski institut za povijest. 2006). str. 451-452.

100 Kučar, Savka-Dabčević. *71, hrvatski snovi i stvarnost.*(Zagreb: Interpublik 1997). str. 917-919.

Po jednání v Karadževu se očekávala rezignace liberálního křídla. Příkladem šel, Miko Tripalo, který rezignoval na všechny svoje funkce, následovala Kučar i Pero Pirker. Rezignace vrcholných členů nestačila, bylo třeba vymýtit nacionalismus v Chorvatsku. Zprávy o nucených rezignacích vyvolaly v Záhřebu protesty, které trvaly celý týden, ale byly neúspěšné, protože JNA obklíčila hlavní město Chorvatska a Tito nezastíral, že nehodlá sáhnout k násilí nutnému k ochraně Jugoslávie. Následovaly týdny zatýkání, zejména mezi členy Matice chorvatské a studentského hnutí, kteří povstali po dobu jednoho týdne na podporu Tripala, Dabčević-Kučar a dalších. Nejvíce se zatýkalo pochopitelně v Záhřebu, kde bylo zatčeno okolo 500 osob, u kterých bylo prokázáno, že sympatizovali s chorvatským jarem. Téměř 1000 bylo vyloučeno ze strany. Vysocí představitelé, mimo jiné Franjo Tuđman byli odsouzeni k několika letým trestům odnětí svobody. Nemožnost se angažovat i dát se řádně zaměstnat potkala tisíce občanů. Zatýkání trvalo až do ledna roku 1972. Vzhledem k rozsáhlosti celé akce, šlo o největší represi jugoslávského režimu od počátku padesátých let, na druhou stranu se režim neuchýlil k brutalitě typické pro raná padesátá léta v komunistické Evropě.¹⁰¹

Čistka v SKCh po jednání v Karadževu nebyla nevídaných rozměrů, ze strany čítající zhruba dvě stě tisíc členů bylo vyměněno okolo sta tisíc. To znamená, že bylo ze strany donuceno vystoupit padesát procent členů, takovou čistku neudělal ani Gustav Husák v Československu po sovětské okupaci v roce 1968, kdy byla vyloučena třetina členů strany. Represe se netýkali jen bývalých členů komunistické strany, ale také nestraníků. Ušetřeni nebyli právníci, profesori, doktoři, umělci, dělníci atd. Bylo to totalitní zúčtování s lidmi zastávající odlišný ideový proud, byť většinou stále komunistický. Jak tomu bylo i v Československu nastalo období strachu, které zachvátilo společnost. Nikdo si nemohl být ničím jistý. Udávání bylo na denním pořádku a vedlo k izolaci, ztrátě zaměstnání, uvěznění či odsouzení. Prakticky každý byl prohlášen fašistou a nacionalistou.¹⁰²

¹⁰¹ Bilić, Jure. *71, koja je to godina?* (Zagreb: Centar za informacije i publicitet 1990). str. 116- 118.

¹⁰² Baletić, Milovan. *Ljudi iz 1971, prekinuta šutnja.* (Zagreb: Vrijeme. 1990). str. 304-305.

2. Pozdější interpretace chorvatského jara

Událostí později známé jako chorvatské jaro se účastnilo široké spektrum lidí, nicméně co se politického vrchu týče, šlo o dva proudy, které se vytvořily z osob přímo se angažujících. Z tohoto důvodu je třeba vyčlenit Vladimira Bakariće, který stál spíše oběma nohama v táboře Tita a vládnoucích struktur a v opozici vůči MASPOKu. Jeden proud se vytvořil okolo Mika Tripala a Savky Dabčević-Kučar, politiků, kteří stále byli na vrcholných pozicích své strany a druhý kolem mladší generace, respektive členů studentského hnutí a Matice chorvatské, lidí vyloučených ze strany a většinou později perzekuovaných, Marka Veselici či Franja Tuđmana a dalších.

Dnes chorvatské jaro nadále víří diskuze a budí vášně. Výpovědi účastníků se udály v roce 1989, tedy téměř po dvaceti letech. S odstupem času, kdy hlavy ve velké míře vychladly, a prach se usadil, se dá lépe orientovat v pohledech na tyto události a z pohledů čtyř důležitých aktérů se dají uspořádat jejich představy a hodnocení tehdejších událostí.

2.1. Miko Tripalo

„Rok 1971 byla kulminace boje vedení státu a SKJ ohledně budoucí cesty dalšího společenského a ekonomického rozvoje našeho společenství. Chorvatsko bylo tehdy osamoceno co do počtu hlasů v svazové Skupštině, jelikož poměr hlasů činil 5 : 1, tudíž jsme byli kdykoliv lehce přehlasováni. Během debat o ústavních dodatcích došlo na manifestaci ducha chorvatských občanů.“¹⁰³

Je obtížné najít nějaký přesný rok, neboť vše začalo postupně, o deset let dříve tj. počátkem šedesátých let, kdy rostly národní a třídní třenice v souladu s otázkami rozvoje socialismu v Jugoslávii. Tato disharmonie je patrná i dnes, o dvě dekády později. Šlo o debaty o rozvoji společnosti v Jugoslávii a pluralita názorů jak docílit zlepšení byla tehdy ohromná. V šedesátých letech se stala jedna zásadní věc, a tou bylo to, že se již nejednalo v pouze kuloárech a za zavřenými dveřmi. Stranický

¹⁰³ Ibidem. str. 49.

aparát se začal pomalu otevírat více veřejnosti a více informací se dostalo mezi lidi. Proto začaly časem vyplouvat na povrch jisté odlišnosti v myšlení vedoucích představitelů.

Další důležitou věcí je aktivizace společnosti a ochota se politicky angažovat, proto se do politického života dostaly i představy občanů. Tak vzniklo masové hnutí, že se čím dál více začali lidé zajímat o dění kolem sebe, ostatně to byla mladá nastupující generace, která se z větší části angažovala, tudíž se v šedesátých letech nedá mluvit o nějaké ucelené opozici vně stranických struktur či systému. Je zcela přirozené, že vše co se v takovém hnutí objeví, není myšleno s čistým úmyslem a již tehdy se objevovaly radikální myšlenky chorvatského separatismu, ale to byly velmi minoritní záležitosti, ostatně tomu je všude jinde na světě při tak veliké aktivizaci mas. Není proto překvapivé, že v Chorvatsku, obzvláště tři dekády od nejhorší války, která svoji brutalitou postihla nejen tuto zemi, ale celý region se takové projevy vyskytly. Co je překvapivé a nesmyslné, je očerňování celého národa za kontrarevolučnost a šíření nacionalismu. Ti, kdo se přímo angažovali ve vedoucích pozicích masového hnutí, nepochybovali o víře v socialismus chorvatského národa a většinovém zastávání ideje národní samosprávy v rámci Jugoslávie, nikoliv vně.¹⁰⁴

Co se týká Matice chorvatské, tak se nejednalo o paralelní strukturu, jejímž cílem bylo vytvoření obdoby NDH. Šlo a nadále jde o kulturní organizaci působící v kulturně vzdělávací oblasti chorvatského národa. V letech 1967-1971 počet členů Matice rostl, tak jako v masovém hnutí, protože lidé se aktivizovali. Aktivizaci uspíšila *Deklarace o názvu a postavení chorvatského spisovného jazyka*. Tripalo byl postaven před volbu, buď zrušit Matici chorvatskou, nebo za ní bojovat, rozhodl se ji podpořit. Na druhou stranu to ještě neznamenal, že došlo k těsné spolupráci Matice, Ústředního výboru SKCh. Rozdíl mezi těmi to třemi aktéry byl nejen generační, ale také politický. Dále měl vedení SKCh mnohem vyšší míru odpovědnosti, jelikož bylo tehdy ve vládě a v čele státu. Během posledního roku a půl, se vedení SKCh ocitlo mezi dvěma mlýnskými kameny, z jedné strany bylo kritizováno stranickým aparátem, že se málo snaží v boji proti nacionalistům a z druhé strany jim bylo vyčítáno, že nedělá dost v prosazování chorvatských zájmů. Došlo na několik

¹⁰⁴ Ibidem. str. 51- 52.

schůzek se zástupci Matice chorvatské, ale kromě pár bezvýsledných jednání to nevedlo k ničemu.¹⁰⁵

Miko Tripalo popírá, že ve vedení MASPOKu existovalo napojení na ustašovskou emigraci, jehož jediným cílem byla nezávislost a suverénnost Chorvatska bez jakéhokoli svazku se zbytkovou Jugoslávií. Neexistují důkazy o takovém napojení, a jedná se pouze o štvavou kampaň tvrdých zastánců unitarismu. Pokud by se to však prokázalo, není vyloučeno, že by se dodatečně museli ti, kterých se týká zodpovídat před soudem.¹⁰⁶

Tripalo odmítá nálepku nacionalisty, jelikož lidé mají tendenci dělat závěry na základě roku 1971, kdy vše kulminovalo. V hodnocení událostí chorvatského jara vidí jednoznačný demokratizační aspekt, protože došlo k otevření se společnosti a zveřejnění různých koncepcí rozvoje socialismu a boji proti starému dogmatickému řízení státu, monopolu strany či diktatury proletariátu. To, že to byla správná cesta, podporovala dobrá ekonomická situace, růst produktivity práce...atd. Toto nebyl případ jen Chorvatska, ale všech zemí bývalé Jugoslávie. V Chorvatsku se veřejně poprvé pojmenovalo co třeba učinit, aby došlo k rozvoji Jugoslávie. Prvním krokem byla decentralizace, jako nástroje většího a efektivnějšího přerozdělení. Druhým krokem byla nezávislost samosprávných orgánů ve vztahu ke státní byrokracii a straně. Tyto dva kroky jsou důvodem krize koncem let osmdesátých, jelikož se od toho po roce 1971 daly ruce pryč. Dnes se zažila chybná představa toho, že to, co odehrávalo do roku 1971, byl problém jednoho národa či problém vztahů mezi národy. To je podle něj jednoduchá omluva. Byl to problém ekonomický, jenže byl donucen chtět nechtě přistoupit na nacionální otázku, na jejíž vzedmuté vlně chtěl také svézt ekonomické reformy.¹⁰⁷

Tripalo chtěl řešit míru přerozdělování, jenže to bylo těžko proveditelné, jelikož tři největší banky Jugoslávská investiční banka, Jugoslávská banka zahraničního obchodu a Jugoslávská agrární banka. Ze čtyř tisíc miliard byly tři

¹⁰⁵ Ibidem. str. 77.

¹⁰⁶ Šutnjak, Ante a Krstulović, Zvonimir. Razgovor s Mikem Tripalom. *Iskra*. br. 73. (1989). Split.

¹⁰⁷ Ibidem.

tisíce miliard dinárů alokovány v Bělehradě a pouhá čtvrtina byla rozeseta v bankách ve zbytku Jugoslávie. Téma větší relokace kapitálu bylo důležitým komponentem chorvatských reformních snah, nikoliv posilování nacionalismu. Dalším velkým ekonomickým tématem, byl odpor vůči megalomanským projektům. Jednalo se nákladnou o dostavbu železniční tratě Bělehrad- Bar, neboť vedla přes pohoří a musely se hloubit tunely. Druhým velikým projektem byla přehrada Đerdap na Dunaji. Odpor budily kvůli svojí nákladnosti a alokaci v Srbsku respektive Černé Hoře, tudíž z toho státy, které na ně doplácely nejvíce, Slovinsko a Chorvatsko nic neměly. Neschopnost najít společnou řeč na přelomu šedesátých a sedmdesátých let mezi chorvatským a slovinským vedením ostrakizovala Chorvatsko, byť některé ústavní dodatky řešily i slovinské problémy, jenže zaslepenost Chorvatska co se týče trvání na velkém podílu výnosu z turistiky na úkor Slovinska, vedly k tomu, že se Slovinci obrátili k Chorvatům zády. Reformní kroky, které Chorvatsko podniklo, byly kroky v zájmu Jugoslávie. Tripalo popírá radikální požadavky vlastní armády jako nesmyslné, jelikož žil v mnohonárodnostním státě a věděl, že některá stanoviska v jednom státě nemusí být stejně přijata v ostatních státech, proto popírá vytvoření armády jako něco nemyslitelného.¹⁰⁸

Pozornost jeho reformního křídla ve straně věnovala dvěma věcem. Zaprvé to byla role strany a aktivita tržních zákonů a podmínkách budování společensky výrobního samosprávného vztahu. Chtěli odstranit stalinistický prvek úlohy strany v diktatuře proletariátu, kdy strana je vším, kdy úloha člověka a národa je pouhým objektem. Nositelé obdobných myšlenek samosprávy existovali také ve Slovinsku, kde to byl Stane Kavčič. V Makedonii to byl Krsto Crvenkovski a v Srbsku se formovala skupina liberálů, mezi něž patřila například Latinka Perović.

V čem vidí chybu, je to, že se mu a jeho spolupracovníkům nepodařilo usměrnit široký zájem a angažovanost mas v cestě za lepší reformovaný socialismus a proměnu komunistické strany místo národních sentimentů které se vyskytly. S aktivizací uvolněnější atmosférou konce šedesátých let začaly vycházet noviny, které by za doby Rankoviće nemohly být tištěny a tudíž se začaly šířit různé názory, od nacionalistických či unitaristické. Svoboda doby umožnila dialog mezi těmi, co vládnu a těmi, kterým je vládnuto. Byly činěny značné tlaky z od centralistů, aby

¹⁰⁸ Baletić, Milovan. *Ljudi iz 1971, prekinuta šutnja.* (Zagreb: Vrijeme. 1990) str. 72-73.

tomu zabránil, ale Tripalo nechtěl bránit něčemu, co vzniklo ze solidarity a podporovalo jeho vize, které měl. To by byla naprostá ztráta jakékoliv legitimacy, kdyby zakročil a udusil MASPOK v samém zárodku.¹⁰⁹

Mezitím, ho obešla část strany¹¹⁰ a vyčítala mu podporu nacionalismu a paktování se s nimi. Místo obušku se snažil diskutovat o možné formě, se kterou by byly spokojené obě strany, jak stranický aparát, který Tripala obviňoval z nacionalismu, tak MASPOK, který si od něj sliboval razantnější změny, než mohl sám prosadit a uskutečnit. Tripalo nebyl ochoten přistoupit na všechna přání MASPOKu, byl ochoten se bavit v rámci samosprávného socialismu, v linii socialistického Chorvatska jako součásti Jugoslávie, rovného ve všech aspektech se všemi ostatními republikami. To byly meze Tripala kam byl ochoten dojít, protože větší decentralizaci by neobhájil před opozicí ve straně. A nadále respektoval nadřazenost ÚV SKJ i autoritu Josipa Broza Tita.¹¹¹

Co se Srbů žijících v Chorvatsku týká, tak zastávali velmi rezervované stanovisko k MASPOKu a událostem chorvatského jara. Největší problém byl v nacionálním aspektu, který se vynořil. Jejich zkušenost s válečnými událostmi druhé světové války byla v živé paměti dvou generací. Absence komunikace s čelními představiteli srbské menšiny ze strany reformistů byla zátěží pro hnutí, jelikož Srbové patřili spíše ke kritikům událostí do roku 1971. Spolupráce Chorvatů a Srbů byla nezbytná nejen pro celou Jugoslávii, ale také pro Chorvatsko. Za extrémní projevy nacionalismu viní ty, kteří propadli štvavým článkům některých deníků a to i těch srbských, které měli za cíl vyprovokovat násilí a posloužilo jako záminka v kritických oblastech k nastolení pořádku. Extrémisté způsobili porážku chorvatského jara, protože nechali zvítězit strach a šílenství nad rozumnou debatou za jedním stolem.¹¹²

Protesty po prosincovém jednání v Karadževu byly zbytečné, protože se situace nedala zachránit a bylo jasné, že Tito bude donucen generalitou a

¹⁰⁹ Ibidem. str. 66.

¹¹⁰ Myšlena je Bakarićova frakce.

¹¹¹ Ibidem str. 67.

¹¹² Ibidem.

konzervativce k použití síly, pokud bude situace stále výbušná. Funkce Matice chorvatské se z čistě kulturní přesunula do kulturně-politické, nicméně nesloužila jako podhoubí anti jugoslavismu, jak s oblibou tvrdil ÚV SKJ. Úloha Matice je podle něj v MASPOKu přeceňována. V jejím čele nestáli výlučně mladí lidé, ale také komunisté a dokonce pár lidí, kteří bojovali v národně osvobozené válce na straně partyzánů. MASPOK se čistě neskládal ze tří skupin, ze stranickopolitických, Matice chorvatské a studentského hnutí, to by bylo velké zjednodušení. Heterogenita byla enormní díky výskytu různých, sobě někdy odporujících si postojů, způsobených účastí všech složek chorvatské populace. Nikdy neměl SKCh takovou masovou podporu jako tehdy. Pokud by mu byl dán dostatek prostoru a času druhé přesvědčit, zřejmě by uspěli a tak i celá Jugoslávie, uvádí Tripalo. Titova plná podpora do schůzky na Brijunech ho přesvědčila, že měl pokračovat v tom, co začal, dodává.¹¹³

2.2. Franjo Tuđman

Označen za patrona *Deklarace o názvu a postavení chorvatského spisovného jazyka* a následně vyloučen z komunistické strany i z pozice ředitele historického institutu dělnického hnutí, přitom *Deklaraci* ani nepodepsal. Šlo o reakci a odstavení osoby, kterou v lásce neměl Vladimír Bakarić, který byl jednou z nejmocnějších osob chorvatských komunistů, byť na vrcholu byli také Tripalo i Kučar. S lidmi okolo Tripala a Kučar v roce 1971 spolupracoval.

Bývá označován za stoupence radikálního proudu, byť jako komunista vždy řešil národnostní otázku Chorvatů. S tímto programem byl vždy v menšině, neboť logicky narážel na odpor centralistů, ale i opatrných reformistů, jakým byl právě i Bakarić. Rozpory Tuđmana s centralisty každým rokem rostly, zejména za jeho času působení v armádě, ze které byl počátkem šedesátých let propuštěn. Svoji kritiku centralismu nezakrýval a brzy se stal nepohodlným v ředitelské pozici Institutu.

¹¹³ Ibidem str. 77. -78.

Zveřejnění *deklarace* dokonala jeho politickou dráhu a posloužila jako vítaná výmluva k jeho odstranění ze všech funkcí poslán předčasně do důchodu.¹¹⁴

V roce 1972 byl odsouzen na dva a půl roku odnětí svobody v rámci masového zatýkání hlavních osob MASPOKu. Je označován za největšího chorvatského disidenta a to, co se stalo v roce 1971, byla podle něj *kosovizace* Chorvatska, kdy došlo k násilnému zákroku srbských represivních orgánů proti vůli chorvatských občanů žít podle vlastního přání ve svobodnější zemi. Zákaz jeho politické angažovanosti ho limitoval ve větší účasti v MASPOKu, přestože byl následně zatčen. Franjo Tuđman zůstává silným zastáncem Chorvatského jara. Dalším prvkem jeho odporu zúčtování s MASPOKem vidí v tom, že v jeho případě šlo také o osobní stránku věci, kdy se pro svoji nepohodlnost a výrazné vlastenectví se stal trnem v patě nejen Bakarićovi, ale i vysokým představitelům centralismu, zejména v armádě.¹¹⁵

2.3. Marko Veselica

Marko Veselica tvrdí, že: “Národnostní otázka je široký pojem, který je neustále zjednodušován primitivním marxistickým vysvětlováním. Tímto způsobem je zastírán problém tvořící konflikt, kterému je poté těžké předejít. Důležité je tento pojem, tedy národní otázku nekriminalizovat a vyjasnit ji.”¹¹⁶

Obviňovat MASPOK z kriminality, a de facto zločinu proti Jugoslávii, je dle něj nemístné a zásah byl neadekvátní. Obdobně jako Tripalo vidí MASPOK jako hnutí složené z více proudů. Důrazně vystupuje proti hodnocení hnutí jako fašistického, šlo o klidný demokratizační proces, boj za rovnoprávnost, za kulturu dialogu, který se vedl, ale nedokončil. Byl to boj za integritu Chorvatska a jeho svobodu. Ti co se ho aktivně účastnili, jsou některými převážně srbskými kruhy nadále záměrně označováni jako šovinističtí a fašističtí a hnutí jako rozvratné.

¹¹⁴ Šutnjak, Ante a Krstulović, Zvonimir. Razgovor s Mikem Tripalom. *Iskra*. br. 73. (1989). Split

¹¹⁵ Baletić, Milovan. *Ljudi iz 1971, prekinuta šutnja.* (Zagreb: Vrijeme. 1990) str. 207.

¹¹⁶ Ibidem str. 219.

Z tohoto důvodu odmítá vypovídat Savka Dabčević-Kučar, protože se obává zjednodušování interpretací, které navozují dojem, že MASPOK byl de facto chybou a problémem, než nabízenou alternativou, kterou nerozhodný Tripalo nedokázal využít a dojít na kraj svých politických možností.¹¹⁷ Nevydal se na cestu věci změnit, protože byl stále vrcholným členem strany a to bylo to, co ho drželo zpátky, neznepřátelil si vládnoucí aparát.¹¹⁸

Pádem Rankoviće se otevřel nový prostor, jelikož byl odstraněn jeden velký symbol represe. Na krátkou dobu se v Chorvatsku vytvořila politická a intelektuální atmosféra, ze které bylo tehdy patrné, že si žádá standartní dialog s vládnoucím aparátem. Jistou kaňkou a kontraproduktivní akcí byly studentské protesty v roce 1968, ve kterých se Marko Veselica osobně angažoval, však neměly dlouhého trvání. Uznává, že na konci šedesátých let došlo k jakési restrukturalizaci i v celém svazu komunistů Chorvatska, ve kterém se vykytovaly inovativní kapacity. K Matici chorvatské dodává, že chtěla politickou scénu zbavit marxismu, stalinismu a zbytnělého centralismu, který bránil jí jako kulturní instituci činit osvětu, jelikož vše podléhalo stranické kontrole. Kontrola kultury jednoho národa a znemožňování produkce a seberealizace v kultuře byl důvod, proč se Matice začala profilovat politicky a stala se nedílnou součástí MASPOK. Celkem dvanáct let žaláře ve snaze rozbít Matici po roce 1971 potkalo i Marka Veselicu, jednoho z tehdy nejhlasilějších kritiků nerovnoprávnosti Chorvatska a Srbska.¹¹⁹

2.4. Savka Dabčević-Kučar

„Měli jsme program změny, z dnešního hlediska byl příliš dogmatický a stranický, ale tehdy byl zase příliš liberální. Nechtěli jsme Chorvatsko v Evropě, ale evropská měřítko v Chorvatsku a Jugoslávii. I po dvaceti letech zůstane otázkou, zdali bylo masové hnutí nacionalistické a šovinistické nebo se jednalo o druh

¹¹⁷ Rozhovor s Markem Veselicou se udál dříve než se Savkou Dabčević-Kučar, která následně o událostech okolo roku 1971 také promluvila.

¹¹⁸ Ibidem str. 222.

¹¹⁹ Selimović, Šenol. Razgovor s Markom Veselicom. *Fokus*. br. XI. (1989) Zadar.

národního obrození, zdali bylo demokratizační či nikoliv, jestli šlo o pokus rozbít Jugoslávii či ji reformovat od samého základu.¹²⁰

Otázku, kterou si Savka Dabčević-Kučar pokládá, je to, že zásah a opětovná sterilizace prostředí, kde poslušnost a „čistá“ minulost byly jedinými kritérii a nejen v politice, ale také kultuře, vzdělání či ekonomice prospěly Jugoslávii či spíše uškodily. Problém Chorvatů je podle ní v sebedrskosti, které bylo obsaženo v chorvatské politice po řadu let, i během událostí chorvatského jara, kdy opět zavládl mýtus o genocidě Chorvatů pod jhem četnické nadvlády trvající od roku 1918, proto i každá progresivní idea či činnost bude automaticky napadána a banalizována a zařazena jako chorvatský nářek místo toho, aby k ní bylo přistupováno bez předsudků a debatovalo se o ní.

Její jméno je definitivně spjato s chorvatským jarem, s ekonomickou a společenskou reformou a požadavkem za rovnoprávné postavení Chorvatska. Popírá, že MASPOK existoval jako politická organizace a kategoricky odmítá, že by řízení MASPOKu bylo čistě v její režii. MASPOK charakterizuje jako širokou podporu chorvatského národa její politice. Masové hnutí obsahovalo nejen tehdejší myšlení v komunistické straně Chorvatska, ale také další pluralistické mimostranické proudy, které utvářely v inkriminovaných letech SKCh, nikoliv naopak. Toto hnutí nebylo rušivým elementem, nýbrž něčím legitimním, na čem se dalo stavět, kdyby se tomu dala příležitost. Kladně hnutí hodnotí i ve vztahu ve vlastní straně, kdy měli většinu členů v celém svazu komunistů Chorvatska na své straně a tento moment nevyužili k likvidaci svých odpůrců. Pokusy nehomogenizovat jak stranu, tak MASPOK podle ní dávají všemu relevantnost a legitimitu. S opozicí ve straně¹²¹ se jednalo, protože jinak by se zašlapalo do země to, o co šlo nejvíce, tudíž demokracie a schopnost naslouchat jiným názorům, přiznat si existenci opozice.¹²²

Podobně jak to vidí Tripalo, i Savka Dabčević-Kučar přiznává nelehkou situaci, ve které se nacházela, protože byla obviňována radikálními proudy v MASPOKu za přílišnou opatrnost v kritice poměrů a z Bělehradu za bezbřehou

¹²⁰ Baletić, Milovan. *Ljudi iz 1971, prekinuta šutnja.* (Zagreb: Vrijeme. 1990) str. 282.

¹²¹ Frakce kolem Vladimira Bakariće.

¹²² Ibidem str. 266.

radikálnost a burcování nacionalismu v Chorvatsku. Jejím cílem rozhodně nebylo si znepřátelit ani jednu stranu. Kučar patřila ke kritikům masového zatýkání policií a výhrůzkami použití JNA k pacifikaci MASPOKu, které využilo pár zarytých kritiků k nepřiměřenému zásahu vůči demonstrantům. Nikdy nepožadovala samostatnost či nějaké teritoriální nároky, program nebyl zredukován na čistě nacionální hesla, ale měl za cíl otevřít nenásilnou debatu o problémech v celé federaci, především těch ekonomických a společenských. Důkazem bylo to, že odmítali zavření Matice chorvatské i srbské Prosvjety. Několikrát s Maticí vystupovali respektive s jejími zástupci na stejném podiu, nicméně většinu času docházelo k polemikám, než k jednomyslnému souhlasu. Demokratičnost MASPOKu dokazuje fakt, že reformní vedení SKCh Maticí chorvatskou nezakázalo, a že dokázalo mít de facto „opozici“ v hnutí, který spolu reprezentovalo.¹²³

Ve skutečnosti k tlaku na její odstoupení a rozprášení MASPOKu nedošlo, kvůli pár nacionalistickým excesům, studentské demonstraci, ale kvůli tomu, že mezinárodně, tedy v Evropě neexistoval obdobný proud, snad jen s výjimkou Československa v šedesátých letech a to bylo nedostatečné, proto na jednání v Karađorđevu vyhrála stejná linie jako v roce 1948, tedy ta rigidní, skoro až stalinistická, která posléze donutila Savku Dabčević-Kučar mlčet po dobu necelých sedmnácti let.

Savka Dabčević-Kučar byla kritizována především za tzv. nacionalistickou ekonomiku, kdy kritizovala nehospodárné nakládání s financemi a masivní exodus jugoslávských dělníků do Evropy a Spojených států jako výsledek špatné ekonomické situace. Mezi jejími návrhy na zlepšení situace, pochopitelně i v Chorvatsku, které zalepovalo díry v rozpočtu penězi z turismu a jak se také později ukázalo i od gastarbeitřů z ciziny, neboť většina z nich pocházela z právě Chorvatska, podporovala výstavbu dálnice Maribor-Záhřeb-Split a Záhřeb-Rijeka, protože jedinečná poloha Chorvatska na hranici Středozemního moře a střední Evropy byla příhodná pro přilákání kapitálu. Kvůli takovým návrhům se stala nepohodlnou pro rigidní křídlo v SKCh. Kromě kousku dálnice mezi Záhřebem a Karlovcem nebyl postaven ani kilometr dálnice v Chorvatsku. Toto nebyl případ jen

¹²³ Ibidem str. 288-289.

samotného Chorvatska, ale také Slovinska a Černé Hory. Investice do okolí Jadranu se zkrátka nehodily, jelikož bylo třeba investovat hlavně do oblasti Srbska.¹²⁴

V Jugoslávii bylo potřeba pevných a dlouhotrvajících základů federativního uspořádání, které Savka Dabčević-Kučar viděla v rovnoprávném postavení všech národů a národností, nepotírání rozdílů jednotlivých etnických skupin za každou cenu, nýbrž jejich kladné přijetí, jako stavebního kamene společného soužití. Přes všechny limity se pokoušela společně s Mikem Tripalem prosadit evropštější, svobodnější směr vývoje státu, ale vše v rámci socialistického zřízení státu, které nehodlali opustit. Šlo spíše o korekci socialismu. Též nikdy nezpochybňovali monopol stran, jen aplikaci tohoto monopolu na životy řádných občanů, kdy komunistická strana ovlivňovala soukromý život a mohla do něj kdykoliv vstoupit. Byli pro reprivatizaci a prosazovali například více soukromého vlastnictví. V ekonomickém aspektu požadavky Savky Dabčević-Kučar vůči centru byly západoevropské normy, volný trh, konkurence, větší přísun zahraničního kapitálu tj. více investic. Potíž byla v tom, že vláda její návrhy nepodrobila větší rozpravě a shodila je prakticky ihned ze stolu a pokud je přijmula, jako ústavní dodatky, tak to bylo jen na oko a nešlo o nic radikálního, proto poté přišla krize, která byla dána nejasnými vztahy v mocenské struktuře.¹²⁵

Desáté zasedání SKCh bylo počátkem chorvatského jara, kdy vznikla nová strategie i politika větší části chorvatských komunistů. Poprvé se formulovaly jasné požadavky rovnoprávného politického a ekonomického postavení Chorvatska v Jugoslávii. Garance národních práv a jejich kodifikace v ústavě bylo tehdy považováno ze strany Bělehradu za exces a bylo to neustále opakováno jako ohrožování bratrství a jednoty mezi národy. Zároveň se ukotvil národní základ komunistické strany a na základě tohoto aktu získali širokou podporu veřejnosti. Přitom nešlo o nic jiného, než o opětovnou kodifikaci základu Jugoslávie ze čtyřicátých let, kdy AVNOJ potvrdil, že se Jugoslávie skládá z nacionálních entit tvořících jednotlivé federativní republiky. Přestože byly tyto argumenty

¹²⁴ Ibidem str. 292-293.

¹²⁵ Ibidem str. 293.

implementovány do ústavy z roku 1974, nikdy nedošlo k důsledné reformě politického systému.¹²⁶

Vztahy mezi Srby a Chorvaty se zhoršovaly jenom proto, že se vždy našlo pár jedinců v rizikových oblastech, kde situace byla ekonomicky velmi špatná, nedokázalo pochopit, že po dobré je to lepší než po zlém a začali provokacemi, strachem a násilím vřít a komplikovat soužití těchto dvou národů. Dnes jsou Chorvati obviňováni za šikanu Srbů v Chorvatsku, přičemž činy MASPOKu svědčí o pravém opaku. Kupříkladu podíl Srbů ve vedoucích pozicích v Chorvatsku byl velmi vysoký, jednalo se o posty v ekonomice, politice, vzdělávání, policii a to i v centru Záhřebu, což popírá tyto smyšlené teze.¹²⁷

Kdyby nebyla Savka Dabčević-Kučar spolu s ostatními liberálněji smýšlejícími komunisty, nucena odstoupit z vedoucích pozic, nemusela by jugoslávská krize být natolik palčivá. V době, kdy se Evropa pomalu sjednocovala, se Jugoslávie nacházela v situaci plné číše nacionálního hněvu, který mohl být minimalizován díky ekonomickým reformám, se kterými reprezentanti MASPOKu přišli. Odbíjela poslední pětiminutovka, kdy se situací dalo něco dělat, ale muselo se jednat okamžitě. Byla svědkem velmi pomalého omezování vlastního mocenského monopolu, ale to nestačilo. Měla se najít cesta jak z celé situace vybruslit včas, neboť hrozil mnohem horší scénář než na přelomu let 1971 a 1972.¹²⁸

Závěr

Pohledy na chorvatské jaro se různí, což je zapříčiněno rozdílností názorů a představ. Od 1967 do roku 1971 se na chorvatské scéně nakonec vyprofilovaly tři hlavní názorové proudy. Prvním proudem se označuje skupina, která se zformovala okolo Vladimira Bakariće, která do přelomu let 1970 a 1971 tvořila reformní proud společně s druhou skupinou soustředěné okolo Savky Dabčević-Kučar a Mika

¹²⁶ Ibidem str. 299- 300.

¹²⁷ Ibidem str. 298.

¹²⁸ Ibidem 296-297.

Tripala. Třetí de facto nejradikálnější proud se utvořil v rámci MASPOKu spíše z nestraníků a členů studentského hnutí a některých členů Matice chorvatské až koncem roku 1970, ale zejména v roce 1971.

Události chorvatského jara leží v reformách šedesátých let, kdy Vladimír Bakarić spolu s Mikem Tripalem, Savkou Dabčević-Kučar, ale také Slovincem Edvardem Kardeljem vytvořili společnou platformu označující se jako reformisté. Reformisté stáli v opozici proti centralistům, reprezentované do roku 1966 Aleksandarem Rankovićem, a požadovali větší decentralizaci federace, menší byrokratizaci, zmenšení vlivu svazových struktur na fungování republik, lepší přerozdělování financí vůči ostatním republikám. Nejvíce platilo do svazové pokladny Chorvatsko a Slovinsko, proto také požadovaly větší podíl peněz. Josip Broz Tito podporoval reformní hnutí relativně dlouhou dobu a po odstavení Rankoviće došlo k uvolnění poměrů v zemi. Větší svoboda vedla k větší kritice poměrů a nárůstu požadavků Záhřebu vůči Bělehradu, jelikož stále nedocházelo k zrovnoprávnění chorvatské kultury či jazyka. Zlomovým bodem ve vztahu Bakariće a Tripala s Kučar bylo zveřejnění *Deklarace*, která přinesla neshody mezi reformisty. Situace se vyhrotila X. zasedáním SKCh, kde byl vyloučen ze strany poslední zastánce centralismu Miloš Žanko, nicméně definitivním rozkošem v SKCh byly ústavní dodatky, které byly předloženy Mikem Tripalem a Savkou Dabčević-Kučar. Schválení ústavních dodatků začíná odloučení Vladimíra Bakariće a části SKCh do opozice vůči skupině Mika Tripala a Savky Dabčević-Kučar. Rostoucí masová podpora veřejnosti změně poměrů v Chorvatsku, vyvolala diskuzi o roli Chorvatska v Jugoslávii. Volnost poměrů vedla k aktivizaci společnosti v celém Chorvatsku mediálně označovaném jako MASPOK, kdy všechny složky společnosti podporovaly část SKCh, která nadále požadovala změnu poměrů v zemi, větší demokratizaci, menší byrokratizaci atd. Velká rozmanitost a názorová pestrost masového hnutí obsahovala také radikálnější a mnohem více nacionalistické představy, tvořící třetí proud, který byl v menšině a požadoval rozvolnění svazku Chorvatska a Jugoslávie, objevily se názory homogenizace Chorvatska či zřízení vlastní měny či dokonce armády. Vygradování situace v Chorvatsku donutilo Tita svolat schůzi do Kačorđeva, kde se rozhodlo o osudu MASPOKu a jeho představitelích. Následovalo masové zatýkání a vylučování z komunistické strany. Po

roce 1971 následovalo období normalizace poměrů a umlčení aktérů chorvatského jara.

S událostmi chorvatského jara se pojí i jeho lehce rozdílné interpretace. Rozšířenější je demokratizační interpretace, kterou zastávají i hlavní političtí aktéři té doby, Savka Dabčević-Kučar i Miko Tripalo. S odstupem dvaceti let odmítají tvrzení, že hnutí bylo šovinistické a nacionalistické. Připouští minoritní výskyt radikálních nálad v MASPOKu, nicméně to bylo dané rozmanitostí názorů ve hnutí. Cílem byla demokratizace poměrů, ekonomická liberalizace a snížení byrokratizace, což se poté částečně podařilo promítnout o tři roky později do nové ústavy v roce 1974. Reflektuje posun Matice chorvatské z kulturní sféry do sféry politické, nicméně popírají její extrémnost a nepovažují ji za semeniště nacionalismu. Chorvatské jaro nepočítalo se změnou režimu, jen s jeho úpravou a návratem k ideálům z roku 1944. Jak Savka Dabčević-Kučar, tak Miko Tripalo byli komunisté a nikdy nezamýšleli opustit model socialismu nebo dokonce vyhlásit samostatnost Chorvatska. Základem pro události chorvatského jara byly primárně ekonomické či systémové otázky a nikoliv otázky národnostní.

Na druhé straně se zde objevuje spíše nacionalistická interpretace, která se liší v tom, že národnostní otázka byla velmi důležitá, dokonce více než ta ekonomická. Podobně jako u demokratizační interpretace odmítá kriminalizaci MASPOKu a zastává postoj, že se jednalo o boj za chorvatský národ. Dalším rozdílem je boj za zrušení monopolu strany a nikoliv její modifikaci. Jednota chorvatské země a suverénní postavení Chorvatů v Chorvatsku byly považovány za nedílnou součást požadavků. Tato tvrzení jsou blízká lidem okolo Matice chorvatské, ale také Franju Tuđmanovi či Marku Veselicovi.

Summary

The views on Croatian Spring differ. The differentiation is simply given by variety of stances and opinions at that time. There have been three major groups in Croatia between the years 1967 and 1971. First group was formed around Vladimir Bakarić, Tito's loyal co-worker and long trusted friend, who also closely collaborated

with the second group represented by Savka Dabčević-Kučar and Miko Tripalo. The joint collaboration between these two groups formed reformist movement within Yugoslavia. Third and most radical group has been formed in late 1970/1971 within MASPOK, mostly from non-party members, members of Student Movement and the members of Matica Hrvatska.

The beginning of the events later known as Croatian Spring lies deep in 1960's when Vladimír Bakarić along with Kučar, Tripalo and Slovene Edvard Kardelj formed a reformative platform which stood in opposition against centrists and Centralists (mostly Serb by nationality) who opposed any decentralisation of Yugoslavia. The reform group called for bigger Yugoslav decentralisation, less bureaucracy, reduction the massive influence of the federative institutions which directly affected the wellbeing of the individual federative republics and so forth. The Croatia and Slovenia were biggest contributors to the Yugoslavia's treasury so they demanded bigger share of finances for their own.

Josip Broz Tito supported the group of reformists for quite a long period and aided them by removing centralist Serb, Aleksandar Ranković from the office in 1966, thus creating better environment for the reforms. The bigger freedom consequently led to bigger criticism and higher demands towards Belgrade, especially from Zagreb. Croatians desired equality of languages and equality of culture but such things did not occurred so far.

The Declaration was a tipping point in the relationship between Bakarić on one hand and Tripalo and Kučar on the other. The situation escalated at the 10th conference of the League of Communists of Croatia where Miloš Žanko was expelled. However the crucial divide was caused by Constitutional amendments which were proposed by Miko Tripalo and Savka Dabčević-Kučar. The subsequent adoption draw the line between them and Bakarić because Vladimir Bakarić was satisfied with the reforms and with the amendments and did not want to push his luck by participating in additional reforms or further decentralisation.

The imminent growth of popular support in favour system changes, stirred debates about Croatia's position in Yugoslavia. The mobilisation of the masses is called MASPOK whereas all classes within Croatian society expressed its support to those reformists who have decided to carry on in their demands. The huge diversity

of thoughts within MASPOK formed the third group which composed from the radical and much more nationalistic thinking, such as separation of Croatia from Yugoslavia, practical homogenization of Croatia i.e. expulsion of the Serbs, creating own currency or even the armed forces.

The escalation of national sentiment and the volume of protests forced Josip Broz Tito to call a meeting in Karađorđevo where has been decided about supressing the MASPOK. The mass arrests along with mass expulsions from the LCC took place after meeting. Many LCC members were put aside and „silenced“.

Along with the events of the Croatian Spring come various interpretations and explanations. The most common is the one which says that the purpose was solely aimed at democratization. This interpretation is shared, twenty years later, both by Miko Tripalo and Savka Dabčević-Kučar. They refuse that it was purely chauvinist or nationalistic movement. On the other hand they admit that there was minority which could be labelled „radical one“.

The main goal was economic liberalisation, the freedom of speech, decrease of bureaucracy and so forth. The apparent shift of Matica Hrvatska from its cultural sphere to political on is fairly acknowledged but the generally the alleged extremism of such institution is refused by many. Generally the demands wanted just to shape the socialistic model in Croatia and Yugoslavia in more pro-European and not to abandon socialism and rule of the Communist Party, just enforce decentralization. The grounds for Croatian Spring were primarily economic and structural not national.

On the other hand we have got national interpretation which differs from the previous interpretation stating that the national question was the alfa and omega of the MASPOK. It also refuses the criminalization of the movement and adds the aim was also to diminish the power of the Belgrade and the Party structures. The next difference lies in stressing out the importance of the unity of the Croatia and the sovereign status of Croats in Croatia. Such interpretation is close to people from Matica Hrvatska, younger generation from Student movement and for example to Franjo Tuđman or Marko Veselica.

Seznam použité literatury

článek:

Klein, George. The Role of Ethnic Politics in the Czechoslovak Crisis 1968 and the Yugoslav Crisis of 1971. *Studies in Comparative Communism*, č. VIII, (1975). č. 4 339-369.

Peter Handke. Jugoslawien nach dem achten Parteikongreß. *Neuer Zeurcher Zeitung*, č. XII. (1964.)

Tripalo, Miko. Govor u Velikoj Gorici. *Vjesnik*. č XIV, (1971). 27-34.

Selimović, Šenol. Razgovor s Markom Veselicom. *Fokus*. br. XI. (1989) Zadar 47-52.

Šutnjak, Ante a Krstulović, Zvonimir. Razgovor s Mikem Tripalom. *Iskra*. br. 73. (1989). Split. 12-23.

kniha:

Bakarić, Vladimir. *Socijalistički samoupravni sistem i društvena reprodukcija*, knjiga III. (Zagreb: Informator 1983) 67s.

Baletić, Milovan. *Ljudi iz 1971, prekinuta šutnja*.(Zagreb: Vrijeme. 1990) 415s.

Bilandžić, Dušan. *Hrvatska moderna povijest*. (Zagreb: Golden Marketing 1999) 835s.

Bilić, Jure. *71, koja je to godina?* (Zagreb: Centar za informacije i publicitet 1990) 328s.

Goldstein, Ivo. *Hrvatska 1918-2008*. (Zagreb: Novi Liber 2008) 931s.

Jović, Dejan. *Yugoslavia a State that withered away*. (Washington: Purdue University Press. 2009), 419 s.

Kesar, Jovan. Bilbija, Djuro a Stefanović, Nenad. *Geneza maspoka*. (Beograd: Književne novine 1990)1202 s.

Kučar, Savka Dabčević. *71, hrvatski snovi i stvarnost*.(Zagreb: Interpublik 1997) 483s.

Metković Hrvoje. *Suvremena politička povijest Hrvatske*. (Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica. 1999), 262s.

Metković, Hrvoje. *Povijest Jugoslavije*. (Zagreb: P.I.P. Pavčić. 2003). 444 s.

- Mujadžević, Dino. *Bakarić, politička biografija*. (Zagreb: Hrvatski institut za povijest. 2011) 383 s.
- Pirjevec, Jože. *Jugoslávie 1918-1992, vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevićovy a Titovy Jugoslávie*. (Praha: Argo 2000). 537s.
- Pišković, Milan a kol. *Sječa Hrvatske u Karađorđevu*. (Zagreb: Medito 1994) 254s.
- Ponoš, Tihomir. *Na rubu revolucije, studenti 71.* (Zagreb: Profil International 2007), 219s.
- Popović, Jovan. *Četvrta sednica CK SKJ, Briunski plenum*. (Beograd: Dokumenti za Istoriju Jugoslavije. 1999), 957s.
- Radelić, Zdenko. *Hrvatska u Jugoslavii 1945-1991, od zajedništva do razlaza*. (Zagreb: Školska Knjiga, Hrvatski institut za povijest. 2006), 313.s
- Russinow, Dennis. *The Yugoslav Experiment 1948-1974*. (San Francisco: University of California Press 1978) 537s.
- Singleton, Fred. *Twentieth-Century Yugoslavia*. (London: MacMillan. London 1979), 364s.
- Tripalo, Miko. *Hrvatsko Proljeće*. (Zagreb: Globus. 1990) 265s.
- web, e-článek:
- Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, Matica Hrvatska, <http://www.matica.hr/kolo/314/Deklaracija%20o%20nazivu%20i%20polo%C5%BEaju%20hrvatskog%20knji%C5%BEevnog%20jezika/> staženo 1. 12. 2013.
- Novosadski dogovor, Riznica Srpska, <http://www.riznicasrpska.net/vukijezik/index.php?topic=82.0>. staženo 17.9.2013.
- archívni materiály:
- HDA, OFBV, kut 62, 17.10.1960. IK CK SKH.
- HDA, OFBV, kut 62, Stenografske beleške sastanka člana redakcije Komunističke stranke dr. Vladimirom Bakarićem održanog, 20. marta 1961.
- HDA, OFVB, kut. 64, *Intervju NINA Vladimira Bakarića člana Izvršnog komiteta CK SKJ i sekretara CK Hrvatske*. (8.3.1954).

HDA, OFVB, kut. 69, Nekorigirani stenogram sastanka dr. Vladimira Bakarića sa novinarima održanog 5. marta. 1969.

HDA, OFVB, kut. 25, 29 VI. 1968. Razgovor u CK Srbije (Petrom Stabolićem, Stevanem Doronjskim i dr., uz prisustvo Mike Tripala i Savke Dabčević-Kučar.

HDA, OFVB, kut. 67, Diskuija dr. Bakarića na sjednici Predsjedništva CK SKH 30. 3. 1967.

HDA, OFVB, kut 71, Diskusija V. Bakarića na X. sjednici CK SKH-15.1.1970.

HDA, OFVB, kut 71. Stenogram susreta s novinarema tijekom druge polovine 1970.

HDA, OFVB, kut. 72. Neredigirani magnetofonski snimak razgovora dr. Vladimira Bakarića sa novinarima Dela iz Ljublanje. Zagreb, 31. 3. 1971.